

Náhradní rodinná péče jako alternativa rodiny

Veronika Koňářiková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Koňářková**
Osobní číslo: **H11514**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Náhradní rodinná péče jako alternativa rodiny**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení základní terminologie a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče a sociálně-právní ochrany dětí.
Příprava empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

PROŠKOVÁ, Denisa. Štěstí, neštěstí, láska, pěstounství. Praha: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-164-4.

ZEZULOVÁ, Dagmar. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

27. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ..... 8.4. 2014 .....

..... Konec Kovač

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyhledatelně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně pásuůžích oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomová, bakalářská a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdaním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasaňuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpovídá-li autor takového díla udělit svolení bez vázného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějiho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 slouží nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k větší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem „Náhradní rodinná péče jako alternativa rodiny“ je primárně zaměřena na problematiku náhradní rodinné péče, která je poskytována dětem, jejichž výchova nemůže být zabezpečena jejich biologickými rodiči. Teoretická část se tak zaměřuje na pojem rodina, historický vývoj této instituce a její význam pro dítě, sociálně-právní ochranu dětí. Ve stručnosti také popisuje ústavní péči jako jednu z forem náhradní výchovné péče. Další kapitoly detailně popisují jednotlivé formy náhradní rodinné péče a také proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Praktická část práce je poté vyhodnocením dotazníkového šetření. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak je současná generace v období mladé dospělosti informována o problematice náhradní rodinné péče a jaká rozhodnutí by sama činila v některých souvisejících situacích.

Klíčová slova: rodina, sociálně-právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče, ústavní péče, pěstounská péče, osvojení

ABSTRACT

The bachelor thesis titled: „Substitute family care as an alternative of family“ is primarily focused on the issue of substitute family care that is provided for the children whose education can't be secured by their biological parents. The theoretical part is focused on the concept of family, historical development of this institution, its importance for the child, social and legal protection of children. Also is there briefly characterized the institutional upbringing as one of the forms of substitute educational care. Next chapters in detail describe the forms of substitute family care and the process of arranging the substitute family care. The practical part is the evaluation of questionnaire. The aim of the bachelor thesis was find out how is current generation during young adulthood informed about the issue of substitute family care and what decisions would be made by them in related situations.

Keywords: family, social and legal protection of children, substitute family care, institutional upbringing, foster care, adoption

Na tomto místě bych chtěla poděkovat lidem, bez jejichž přispění by tato bakalářská práce nemohla vůbec vzniknout. Jmenovitě děkuji paní **PhDr. Haně Včelařové** za její ochotu a velmi užitečnou metodologickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce. Rovněž také děkuji své nejbližší rodině a přátelům za jejich toleranci a morální podporu, kterou mi poskytli, a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Veronika Koňářiková

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA.....	12
1.1 POJEM RODINA A JEJÍ DEFINICE	12
1.2 HISTORICKÝ VÝVOJ RODINY	13
1.3 FUNKCE A VÝZNAM RODINY PRO DÍTĚ	15
2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	17
2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	18
2.2 SOUČASNÝ SYSTÉM SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	18
3 ÚSTAVNÍ PÉČE	20
4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	23
4.1 HISTORIE NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	25
4.2 SVĚŘENÍ DO PÉČE JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE	26
4.3 OSVOJENÍ (ADOPCE)	27
4.4 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	29
4.5 PORUČENSTVÍ A OPATROVNICTVÍ	32
5 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	33
5.1 OBDOBÍ PŘÍPRAV	33
5.2 PODÁNÍ ŽÁDOSTI	35
5.3 OBDOBÍ OČEKÁVÁNÍ.....	36
5.4 PŘIJETÍ DÍTĚTE.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	39
6.1 REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	39
6.2 VÝZKUMNÝ VZOREK A METODIKA VÝZKUMU	39
6.3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	40
6.4 CÍL VÝZKUMU, STANOVENÍ HYPOTÉZ	41
7 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	43
7.1 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	56
7.2 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ A DISKUSE	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	66

SEZNAM TABULEK.....	67
SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

Každý člověk je velice jedinečnou osobností, jejíž vývoj se formuje již od samého počátku dětství. A právě toto období je pro každého jedince tou nejzranitelnější a nejkřehčí částí života, v níž hraje nejdůležitější úlohu rodina a vhodné rodinné prostředí, které má zabezpečit potřebnou péči a výchovu. Je bezesporu neoddiskutovatelným faktem, že dobře fungující rodina je, pro každého z nás, tím nejcennějším základem, který mu může být do jeho dalšího života poskytnut. Každé dítě má právo prožít svůj život ve společnosti své vlastní rodiny. Přesto však bývá, čím dál častěji, toto právo mnohým dětem odpíráno a některé z nich nedostanou mnohdy ani možnost, své biologické rodiče kdykoliv poznat. Jedná se o stovky dětí, z nichž ty šťastnější naleznou domov v pěstounských rodinách, jejichž hlavním záměrem je zajistit jim plnohodnotný život mimo ústavní zařízení. Nejdůležitější je pro tyto děti zajistit žádoucí výchovu, která by zabezpečovala jejich správný vývoj. Přesto však zůstává pravdou fakt, že je nemožné jakýmkoliv způsobem plně nahradit rodinu biologickou.

Celá práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části práce je vysvětlit pojem rodina, nastínit její historický vývoj rodiny a nepostradatelnou úlohu a význam, který má pro dítě. Dále je zde řešena problematika sociálně-právní ochrany dětí a její současná úprava. Největší důraz je však kladen na téma samotné náhradní rodinné péče, její jednotlivé formy a proces jejího zprostředkování.

Část praktická se věnuje interpretaci výsledků zjištěných v dotazníkovém šetření, jež bylo zaměřeno na otázky týkající se náhradní rodinné péče, kdy hlavním cílem bylo zjistit, jak je současná generace v období mladé dospělosti informována o problematice náhradní rodinné péče a jaká rozhodnutí by sama činila v některých souvisejících situacích.

Hlavním cílem náhradní péče je zajištění vhodného prostředí a stylu výchovy pro děti bez domova. A právě v tomto ohledu je náhradní rodinná péče velice úzce spjata s oborem sociální pedagogika, jelikož jejím hlavním cílem je působení na skupinu lidí či na širší společnost, kterou chce pozitivním směrem ovlivňovat. Mezi hlavní záměry sociální pedagogiky v této oblasti patří zmírňování a odstraňování rizik vznikajících při střetu zájmů rodičů a potřeb dítěte, výchovné působení na problémové rodiny, předcházení sociálněpatologickým jevům a všem dalším negativním vlivům způsobujícím rozpad rodiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Jedná se o sociální instituci, která je považována za základní jednotku celé společnosti. Je primárním socializačním činitelem, který člověka ovlivňuje po celý jeho život a podílí se na formování osobnosti každého jedince již od samého narození. *Téma rodiny je stále živé a zdá se, že stále dost neprobádané. I přes mnohé katastrofické vize a předpovědi o klesající soudržnosti dnešní rodiny, o hrozbách plynoucích z rozvolněnosti manželských vztahů a nárůstu rozvodů, zůstává rodina stále nejvýznamnějším opěrným bodem a institucí socializace člověka.* (Singly, 1999, s. 7)

1.1 Pojem rodina a její definice

V současné době můžeme nalézt v dostupné literatuře velké množství rozličných definic pojmu rodina. Například ve Velkém sociologickém slovníku je rodina definována jako *forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnujícím přinejmenším rodiče a děti. Další znaky rodiny jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd.* (Jandourek, 2001, s. 206) Další možnou definicí rodiny je ta, kterou uvádí Sillamy. Dle něj je rodina *společenská instituce založená na sexualitě a rodičovských tendencích. Její forma je různá podle kultury (monogamní, polygamní, polyandrická, atd.). V naší společnosti je hlavní funkcí rodiny zajistit bezpečí jejích členů a výchovu dětí. Děti si v rodině osvojují řeč, zvyky a tradice své skupiny. Hrou napodobování a identifikace s rodiči vypracovávají svou osobnost, utvářejí svůj charakter... Rodina je pro rozvoj dítěte nutná, ale vlastnosti dítěte závisejí na její hodnotě.* (Sillamy, 2001, s. 182)

Z hlediska dělení existuje několik variant **uspořádání rodiny**. V evropském prostředí zůstává převládajícím typem tzv. základní rodina (také nukleární či jádrová), která se skládá z rodičů a jejich dětí (ať už biologických či adoptivních), jejíž členové společně žijí v jedné domácnosti. Jejím opakem je rodina tzv. rozšířená (široká), jež zahrnuje kromě již zmíněných také další příbuzné a vcelku se tak často blíží pojmu příbuzenstvo. Za další variantu uspořádání rodiny můžeme považovat rodinu orientační. To je taková, ve které se daný jedinec narodil či její opak rodinu prokreační (rozmnožující). Tou se rozumí nová rodina, jež je zakládána dvojicí po uzavření manželství.

Jak již bylo zmíněno, jednou z hlavních funkcí rodiny je zabezpečit výchovu jejích členů. Průcha definuje výchovu jako *proces záměrného působení na osobnost člověka, jehož cílem je dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji*. (2003, s. 277) S ještě konkrétnější definicí výchovy pak přichází Pelikán (1995, s. 36), podle něhož je výchova *cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujícími jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností*. Obecně platným je přitom fakt, že *čím méně děti cítí, že jsou vychovávány, tím lépe pro výchovu*. (Pelikán, 1995, s. 70)

V rámci rodinného prostředí je také velice důležitým aspektem **styl výchovy**. Ve funkčních českých rodinách bychom mohli za převládající styl označit styl demokratický. Tento styl bývá velice často označován za nevhodnější. Dítěti je poskytován dostatečný prostor k vyjádření vlastních názorů, je podněcováno k samostatnosti a odpovědnosti za své činy. Důležitou roli zde hraje vzor rodičů a převládá zde úloha odměn a pochval nad tresty. Dalším stylem je výchova liberální. Ta se vyznačuje až nadmírou lásky a slabým vedením dítěte. Na dítě nejsou kladeny téměř žádné požadavky, což často vede ke značným problémům a chaosu ve výchově. Pravým opakem je výchova autoritativní, která se vyznačuje velice pevnými hranicemi výchovy, ve značné míře jsou využívány rozkazy, zákazy a tresty. Častým důsledkem je naprosté nerespektování osobnosti dítěte, které může vyústit až v ponižování či psychické a fyzické týrání.

1.2 Historický vývoj rodiny

První doložené důkazy o životě lidí ve společné skupině pochází z období pravěku. Vůbec poprvé byla rodina prohlášena za základ společnosti kolem roku 450 př. Kr., v římském zákoníku, na tzv. kodexu Dvanácti desek. Z toho je tedy zřejmé, že rodina jako pojem existuje již od nepaměti. V průběhu dějin se však smysl tohoto pojmu měnil dle různého času a podmínek ve společnosti. *Původ slova rodina v indoevropských jazycích ukazuje na její ekonomický základ. Po staletí odkazovaly vztahy v rodině téměř výlučně k vlastnictví a autoritě, nikoli k lásce. Staří Řekové používali pro rodinu slovo OIKOS. Toto slovo však označovalo též majetek a také bydliště. Do moderních jazyků se z něho vyvinulo slovo ekonomie. První ekonomie, kterou naše kultura znala, byla rodinnou ekonomikou, protože vlastnictví bylo produkováno a konzumováno v rodinách. Aristoteles říká, že rodina (OIKOS)*

*sestává ze tří elementů: mužského, ženského a služebného. Latina pak zavedla slovo **FAMILIA**, které převzaly germánské a románské jazyky jako označení pro rodinu (něm. **DIE FAMILIE**, anglicky **THE FAMILY**, francouzsky **L'FAMILLE**...). Římané však nepoužívali toto slovo pro označení pokrevních, nýbrž pro všechn majetek domácnosti - pole, dům, peníze i otroky. (Možný, 2006, s. 174)*

Období středověku přineslo kromě značného pokroku ve způsobu výroby i nové podmínky rodinného života. Přesto by se dalo říci, že středověká rodina byla v mnohém podobná rodině antické – stále přetrvávalo vedoucí postavení muže, vysoká vázanost rodiny na majetek a tristní zacházení s čerstvě narozenými dětmi. Tehdejší společnost byla také často ohrožována hladomorem, nejrůznějšími epidemiemi a častými válečnými střety. V případě zájmu o uzavření manželství byly cechovními předpisy určovány vlastnosti „správné nevěsty“ – byl vyžadován přiměřený původ, věno a výbava. Až od 11. století bylo uzavírání sňatků oficiálně svěřeno církvi, která udělovala povolení pro uzavření manželství poddaným. Výraznější změny, pro evropskou rodinu, nastaly v období novověku. V důsledku industrializace se začala velká část obyvatelstva stěhovat do měst, což zapříčinilo úpadek malých rodinných hospodářství. Stále přetrvávajícím faktem však bylo to, že ženy měly na trhu práce horší postavení než muži. Došlo tak k tomu, že vznikla řada hnutí bojujících za zrovnoprávnění postavení žen, což se také logicky projevilo narůstajícím napětím v rodinách. Role muže začala postupně klesat, ženy se začaly více osamostatňovat a došlo tak k počátku procesu odstraňování rozdílů mezi muži a ženami. V oblasti uzavírání manželství přestalo být rozhodujícím slovo rodiny, ustupoval význam společenského postavení či majetku rodiny a začalo se více vnímat přání snoubenců.

Stejně jako tomu bylo v minulosti, tak i současná rodina se vyznačuje určitými specifiky. Pravděpodobně nejdůležitějším rozdílem je vnímání postavení mužů a žen, kteří jsou bráni za rovnoprávné bytosti schopné dosáhnout stejného společenského postavení a ekonomické soběstačnosti. S tímto faktem také přímo souvisejí i následující skutečnosti, jimiž je například vysoká pracovní vytíženost, stále častější zakládání rodiny v pozdějším věku, rostoucí neplodnost, fenomén života „singles“, snižující se množství uzavíraných manželství a rostoucí počet neúplných rodin. Všechny tyto znaky se tak stávají, ve stále větší míře, možnou hrozbou institutu rodiny, jež mění výrazným způsobem i postavení dítěte v současné společnosti.

1.3 Funkce a význam rodiny pro dítě

Rodina je pro dítě jakousi vzorovou společností, od které přebírá základní vzorce chování, návyky, zkušenosti, dovednosti a poznává základní společenské hodnoty a normy. Největší vliv rodičů na vývoj dítěte se projevuje již v prvních okamžicích života. *Ukazuje se, jak důležité je chování rodičů vůči dítěti už v prvních dnech jeho života. Je podstatné, jak rodiče na dítě mluví, jak s ním manipulují, jak jej uchopují, jak si s ním hrají, jak jej mazlí, jak rychle reagují na jeho signály.* (Šulová, 2006, s. 10)

Funkce rodiny se liší dle názorů jednotlivých autorů. Jako primární funkci rodiny bychom mohli označit tzv. socializačně-výchovnou funkci, jejíž hlavním cílem je, aby dítě dospělo ve všestranně rozvinutou osobnost, prospěšnou společnost, jejíž je součástí. K tomuto je však zapotřebí určitých hodnot *lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity, dobra.* (Bakošová, 2008, s. 94) Historicky nejstarší funkcí rodiny je funkce reprodukční či biologická, která spočívá v uspokojování pohlavního pudu a rozmnožování obyvatelstva. Dále je možno uvést funkci ochrannou a materiální, která spočívá v zajištění bezpečnosti všech členů rodiny a zároveň je také spjata i s ekonomickým (materiálním) stavem rodiny. Jejich základním principem je provázanost vzájemných povinností mezi dětmi a rodiči. V současné době však tato funkce mírně ztrácí na své významnosti, protože velkou část zodpovědnosti v této rovině na sebe přebírá stát. V neposlední řadě je nutné uvést funkci, která je naprosto jedinečnou a nezastupitelnou, od které se odvíjí celková stabilita a funkčnost rodiny, tedy funkce emocionální. Ve velkém množství literatury je možné nalézt ještě také například funkci kulturní. Ta spočívá v rozvoji pozitivního vztahu dítěte k historii, tradicím, zvykům a celkové kultuře dané společnosti.

Dle míry plnění těchto jednotlivých funkcí a zároveň z nich plynoucích rizik, která spočívají v ohrožení vývoje a výchovy dítěte, lze následně rozlišovat 4 typy rodin. Konkrétně se jedná o dělení na rodiny funkční, problémové, disfunkční a afunkční. Hlavní význam funkční rodiny spočívá především v uspokojování základních potřeb dítěte. Pokud je tomu však naopak, v rodině nedochází k uspokojování těchto potřeb, nelze mluvit o rodině funkční. Jak uvádí Matějček (1999, s. 56), existuje několik základních psychických potřeb, které musí být u dítěte v daném rozsahu a určitém čase uspokojeny, aby se mohlo vyvíjet ve zdravou osobnost.

1. Potřeba stimulace – navození potřebného množství kvalitních podnětů, které vedou k aktivitě organismu.
2. Potřeba smysluplného světa – nutnost výběru smysluplných podnětů, které mají určitý řád. Z nich poté následně mohou vznikat jednotlivé poznatky a zkušenosti, díky kterým se dítě učí přizpůsobovat životním podmínkám, osvojovat si pracovní postupy a společenské chování.
3. Potřeba životní jistoty – dodává člověku potřebný pocit bezpečí, zabezpečuje vznik cílevědomých poznávacích, pracovních a společenských aktivit a zbavuje člověk možné úzkosti. K jejímu naplňování dochází především v mezilidských citových vztazích.
4. Potřeba pozitivní identity, vlastního "já" – spočívá především v přijetí sama sebe a své hodnoty. Díky tomu se v člověku rodí patřičná sebeúcta a sebevědomí, které vede jedince k uspokojivému zařazení ve společnosti. Za opak identity označujeme anonymitu.

Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy – je potřebná pro uspokojivé prožívání osobního běhu života. Bez dostatečného uspokojení této potřeby dochází ke ztrátě životní perspektivy, vzniká „uzavřená budoucnost“, což vede daného jedince k zoufalství.

2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále také MPSV) uvádí, že sociálně-právní ochrana dětí představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. (MPSV, 2013)

Jak je z této definice zřejmé, jedná se o rozsáhlou a komplikovanou činnost, k jejímuž zajištění je zapotřebí spolupráce celé řady orgánů a také množství dalších osob, ať už se jedná o sociální pracovníce na odděleních péče o rodinu a děti, pracovníky kojeneckých ústavů či dětských domovů, psychologů, lékařů a mnoha dalších, jejichž hlavním cílem je zajištění zájmů dětí, kterým není umožněno vyrůstat ve své biologické rodině.

Ve vztahu k ochraně dětí lze také uvést zákon č. 2/1993 Sb., **Listina základních práv a svobod**, která upravuje základní lidská práva. Z jejich rozsáhlého výčtu lze zmínit například následující:

- způsobilost každého mít práva,
- právo na život,
- právo na nedotknutelnost osoby,
- právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu,
- právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám,
- právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti,
- právo na ochranu jména. (Špeciánová, 2007, s. 8-9)

Ochrana dítěte je složitou oblastí, jejíž zajišťování je promítnuto do množství právních předpisů – ať už v oblasti občanskoprávní, sociální, rodinně právní, trestní a podobně. Proto bych se nyní ráda pokusila o přehledné shrnutí této rozsáhlé problematiky v následujících kapitolách práce.

2.1 Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí byla prvně institucionalizována v roce 1863, kdy byl vydán říšský zákon domovský č. 105. Tato právní úprava ustanovovala oblast působení péče o chudé, jejich léčby, výchovy a výživy. Opuštěné děti byly nejčastěji umísťovány do sirotčinců, dětských domovů, azylů, útulků či pěstounské péče. Výkon takto stanovené sociálně-právní ochrany zajišťovaly na své náklady obce. Od roku 1904 vznikaly první skupiny osob, tzv. okresní komise, které měly na starost stravování dětí, rozdělování šatstva a obuvi získané z veřejných sbírek. Po 1. světové válce se sociálně-právní ochrana dětí stala předmětem státního zájmu a některé povinnosti přešly na okresní a zemská ústředí péče o mládež. Koncem 20. let 20. století dostaly komise pro péči o mládež nový název – okresní péče o mládež a jejich působnost se neustále zvětšovala. Postupně tak zahrnovala pomoc a ochranu těhotným ženám a matkám (především svobodným), dětem nemanželským, osiřelým, opuštěným či jinak ohroženým, mladistvým delikventům a také poradnu pro volbu budoucího povolání. Rozvoj péče o děti byl přerušen rokem 1938, ale okresní péče o mládež a zemská ústředí působila, byť s omezenými možnostmi, i po celou dobu okupace. Další vývoj ochrany dětí byl poznamenán změnou společenských podmínek. V 50. letech 20. století spočívala sociálně-právní ochrana dětí pouze ve výkonu tzv. hromadného poručení a opatrovnictví. V roce 1956 byla působnost v oblasti ochrany dětí přenesena na národní výbory. Ve vztahu k cizině zajišťovalo dříve úkoly sociálně-právní ochrany Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže spadající do působnosti Ministerstva vnitra. Po přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, bylo přejmenováno na Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí, kam spadá, i spolu se sociálně-právní ochranou dětí, dodnes. (Špeciánová, 2007, s. 6-7)

2.2 Současný systém sociálně-právní ochrany dětí

Současný stav sociálně-právní ochrany dětí je upraven zejména zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále také „ZOSPOD“) a zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také „OZ“). Dále se česká legislativa také váže na některé další právní normy (trestní zákon, trestní řád, zákon o sociálním zabezpečení, atd.) a mezinárodní úmluvy, ke kterým se v minulosti zavázala. Tou je například Úmluva o právech dítěte či další závazné dokumenty přijaté Haagskou konferencí, jež se týká mezinárodního práva soukromého a obsahují i oblast rodinně-právní. (MPSV, 2013)

Sociálně-právní ochrana dětí je dle ZOSPOD poskytována všem ohroženým dětem nacházejícím se na území České republiky (dále také ČR), bez ohledu na jejich státní občanství. Za jediný rozdíl lze považovat rozsah, v jakém je poskytována. Konkrétně se zaměřuje na děti:

- jejichž rodiče zemřeli,
- jejichž rodiče neplní své rodičovské odpovědnosti,
- které vedou nemravný nebo zahálčivý život,
- na kterých někdo spáchal trestný čin,
- které jsou opakovaně umístovány do zařízení poskytujících péči,
- které jsou z důvodu odloučení od rodičů žadateli o azyl.

Sociálně právní ochranu dětí zajišťují **orgány sociálně-právní ochrany dětí** (dále také „OSPOD“), k nimž řadíme:

- obecní úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- krajské úřady,
- MPSV,
- Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

Od těchto orgánů je třeba odlišovat další subjekty, které nelze přímo považovat za OSPOD, přestože rovněž poskytují služby z oblasti sociálně-právní ochrany dětí. V tomto případě poté hovoříme o tzv. výkonu sociálně právní ochrany dětí jiným subjekty, mezi něž řadíme obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí či další právnické a fyzické osoby, které jsou touto činností pověřeny. (Špeciánová, 2007, s. 7)

3 ÚSTAVNÍ PÉČE

Přestože tato problematika není ústředním tématem této práce, považuji za vhodné ji alespoň ve stručnosti objasnit. Ústavní výchova je výchovným opatřením, které nařizuje soud v případě, že je řádná výchova dítěte vážně ohrožena či narušena. Jedná se o tzv. kolektivní typ náhradní výchovné péče, jehož cílovou skupinou jsou děti již od samého narození až do dosažení jejich dospělosti, nejdéle však do věku 26 let (v případě dokončování soustavné přípravy na budoucí povolání).

Dle OZ můžeme mezi základní předpoklady vedoucí k přijetí dítěte do ústavní výchovy radit: sociální důvody, zdravotní důvody a sociálně-zdravotní důvody. V ČR je výkon ústavní výchovy rozdělen do kompetencí tří různých ministerstev:

- a) Ministerstva zdravotnictví (dětská centra a dětské domovy pro děti do 3 let věku)
- b) Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické a výchovné ústavy)
- c) Ministerstva práce a sociálních věcí (domovy pro osoby se zdravotním postižením).

Dětská centra a dětské domovy pro děti do 3 let věku - zvláštní druh nestátních zdravotnických zařízení, jejichž hlavním úkolem je poskytování komplexní péče dětem, které jsou z nejrůznějších důvodů ohroženy ve svém vývoji a ze zdravotních či sociálních důvodů potřebují odbornou pomoc.

Dětské domovy (dále také „DD”) - výchovná zařízení sloužící nezaopatřeným dětem bez závažnějších poruch chování ve věku od 3 do 18 let (v případě dokončování přípravy na budoucí povolání až do 26 let).

Dětské domovy se školou (dále také „DD se školou”) - zařízení sloužící dětem ve věku od 6 let do dokončení povinné školní docházky, které se projevují lehčími poruchami chování. V případě, že u dítěte dojde k redukci projevů jeho patologického chování, je možné jej přeradit do dětského domova. Pokud se však u dítěte nepodaří dosáhnout odstranění problematického chování během jeho pobytu, je nutné, jej po ukončení povinné školní docházky přeradit do výchovného ústavu.

Výchovné ústavy - určeny dětem vykazujícím závažnější poruchy chování, u nichž je potřebné poskytování preventivně-terapeutické péče.

Diagnostické ústavy - hlavním účelem těchto zařízení je provádění komplexních vyšetření, diagnostikování a dle získaných výsledků také určení toho, zda má být dítě umístěno do dětského domova, dětského domova se školou, výchovného ústavu či zpátky navraceno do své biologické rodiny.

Tabulka 1 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy 2012/2013

Druh zařízení	Počet zařízení	Počet dětí a mladistvých			
		celkem	z toho		
			dívky	nezletilé matky	úplní sirotci
CELKEM	220	6941	2855	56	41
DD	147	4442	2077	6	32
DD se školou	30	713	166	0	1
výchovný ústav	29	1269	391	44	5
diagnostický ústav	14	517	517	6	3

Zdroj: MŠMT, © 2013, vlastní zpracování

Mimo celkový systém zařízení poskytujících ústavní výchovu řadíme ještě tzv. Klokánky. Jedná se o **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**, které nespádají pod žádný z výše uvedených resortů a jsou financovány ze systému dávek státní sociální podpory. Jsou určeny dětem, které jsou bezprostředně ohroženy na životě, jsou týrány, zneužívány či se ocitly bez jakékoliv potřebné péče. Děti jsou zde přijímány bez rozdílů věku, avšak doba pobytu je omezena na maximálně 6 měsíců (v případě opakovaného umístění pouze 3 na měsíce). Poskytována je jim zde základní zdravotnická a psychologická pomoc včetně zajištění základních životních potřeb. (Fond ohrožených dětí, © 2012 - 2014)

Specifickou formou je tzv. **hostitelská péče**, která je určena dětem, jež nejsou z nejrůznějších důvodů vhodné pro pěstounskou péči. Jejím účelem jsou opakovaná setkávání dítěte z dětského domova s lidmi mimo ústav, jejichž úkolem je poskytnout dítěti zkušenosti s fungováním běžné rodin a rozšiřování sociálních dovedností. Délka možného pobytu mimo ústavní zařízení je stanovena na maximálně 14 dní s možným opakováním.

Langmeier a Matějček upozorňují, že pokud se podíváme do historie úplné kolektivní péče, zjistíme, že procentuální úmrtnost dětí v nalezincích a dalších typech ústavů byla naprosto šokující. Z tohoto důvodu se také začala prosazovat péče pěstounská. (2011, s. 76) Uvádějí také výzkumy, které prokazovaly, že děti vyrůstající v ústavních zařízeních mají, oproti dětem z pěstounské péče, výrazně zhoršené vývojové rysy. Objevovalo se u nich významné opoždění, narušené postoje k lidem a věcem, problémy s řečí a motorikou, omezená samo-

statnost, schopnost tvořivosti či osvojování užitečných návyků. (Langmeier, 2011, s. 94) Tato zařízení nejsou schopna poskytnout dětem potřebné soukromí, dostatečné sociální a citové podněty. Ústavní výchova tak v převládající míře představuje zásadní ohrožení pro děti a to především vzhledem k jejich rozvoji. Dochází ke vzniku negativních důsledků v podobě opoždění v oblasti psychického a sociálního vývoje, jež poznamenává tyto děti po celý jejich život. Vhodný příklad rozporu mezi tím, co je a není pro dítě správné, uvádí Škoviera (2007, s. 31). Na jedné straně stojí názor založený na tvrzeních, že i „zlá“ rodina je pro dítě lepší než jakýkoliv dětský domov, že odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do instituce by mělo být až krajním řešením a instituce typu dětský domov by měly nadobro zrušeny. Na straně druhé jsou to názory, které upozorňují na to, že nejlépe je odebrat dítě z nefunkčního rodinné prostředí co možná nejdříve, protože čím později k tomu dojde, tím závažnější jsou následky a obtížnější jejich odstranění. Otázkou tedy zůstává, kdo je schopen objektivně posoudit a zhodnotit, co je pro ohrožené děti vhodné. Tyto děti nejsou ve své podstatě nijak výjimečně odlišné od ostatních. Základem není pro tyto děti zajistit speciální výchovu či péči, důležité je především projevit jim dostatečné množství lásky, porozumění a poskytnout bezpečí.

4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

„Lze pokládat za prokázané, že dítě samo za rodiče přijímá toho, kdo se k němu mateřsky či otcovsky chová, a nikoliv toho, kdo se tak nechová a své rodičovství prokazuje pouze úředním potvrzením rodičovství biologického.“ (Matějček, 1999, s. 61)

Jedná se o formu péče, která je poskytována dětem bez rodiny a také dětem, jejichž biologičtí rodiče nemohou, nechtějí nebo nedokáží jejich výchovu zajistit z nejrůznějších důvodů sami. Náhradní rodinná péče je všeobecně upřednostňovanější před výchovou ústavní. Hlavním důvodem je to, že dítěti poskytuje prostředí, které se nejvíce podobá životu v biologické rodině. Náhradní péče v České republice je v současné době primárně upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a ústavním zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Mezi další vnitrostátní normy upravující nebo se částečně týkající institutu náhradní rodinné péče řadíme především:

- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře,
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon č. 333/2012 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních.

A co vlastně motivuje člověka pro přijetí "cizího" dítěte do péče? Motivy každého náhradního rodiče mohou být různé. Největší skupinu žadatelů o NRP představují bezdětné páry. Za jejich základní motivaci lze označit jakýsi přírodní instinkt - nenaplněnou rodičovskou potřebu, touhu mít dítě a uchovat rod. Tato touha je ve své podstatě zákonitostí, která se ukrývá v určité míře v každém člověku. Druhou skupinu žadatelů o NRP tvoří manželé i jednotlivci, kteří přestože již často mají své vlastní děti, pociťují jisté altruistické sklony, jež je vedou k rozhodnutí vychovávat další dítě. (Hortová, 2003, s. 2) Další velice častá je také motivace tzv. společenská. Ve své podstatě totiž znamená založení rodiny a rodičovství jakýsi znak toho, že se "vyrovnáváme" svému okolí - vyjadřujeme určitou společen-

skou prestiž. Existuje však množství dalších možných důvodů a například Matějček (1999, s. 55) uvádí následující důvody rodičovství:

- dítě posiluje rodinu, přináší radost a zábavu – bez něj by byl život nudný,
- dítě je tím, komu můžeme věnovat svou lásku, své myšlení, své snahy a naděje,
- dítě je tím, komu odkážeme majetek - nač bychom se jinak tolik "dřeli a lopotili".

Velká část lidí považuje náhradní rodičovství za něco „méně kvalitního a nedokonalého“, což samozřejmě není pravdou. Jedná se o plnohodnotnou formu rodičovství, které může být mnohdy dokonalejší než to biologické. *Každá jednotlivá forma náhradní péče, ať rodinné či nerodinné, má svá silná a slabá místa, má své přednosti a svá specifická úskalí. Neplatí tu hodnocení a kategorizace ve smyslu lepší-horší, nýbrž „jiné“ osobité, specifické, v určitém konkrétním případě „vhodné“ či méně vhodné“. Všem formám náhradní rodinné péče je však jedna základní charakteristika společná – dítě je vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo. Genetickým vkladem do života je vybavili cizí a zpravidla docela neznámí lidé. Jeho nynější vychovatelé neměli možnost „sžít se s ním“ v době jeho prenatálního vývoje. Přijali je jako „cizí“ či jinak řečeno velkou neznámou.* (Matějček, 1998, s. 45)

V následující tabulce je možno sledovat vývoj počtu dětí ve vybraných formách náhradní rodinné péče v České republice v rozmezí let 2010 - 2013.

Tabulka 2 Vývoj počtu dětí ve vybraných formách NRP v ČR

Rok	Počet dětí	Pěstounská péče	Poručenství	Výchova jiné FO než rodiče
2010	k 31.12.	8606	2908	4660
	nově umístěno	2191	580	1073
2011	k 31.12.	7651	2854	4993
	nově umístěno	1622	540	1265
2012	k 31.12.	7463	2740	4773
	nově umístěno	1507	494	1197
2013	K 31.12.	7021	2641	4956
	nově umístěno	1491	511	1220

Zdroj: MPSV, 2011 - 2014, vlastní zpracování

V České republice je stále nejvíce upřednostňovanou formou náhradní rodinné péče osvojení (adopce). Ve většině evropských zemí však dominantně převažuje péče pěstounská. Kupříkladu na Slovensku je péče o ohrožené děti poskytována profesionálními náhradními rodinami a svým charakterem se pohybuje na pomezí profesionálního pěstounství a ústavní

péče. Podle mnoha názorů došlo touto cestou k výraznému zlepšení péče o opuštěné děti, které přispívá k rychlejšímu návratu dětí do rodin původních. V severských zemích jsou klasickým modelem domy, v nichž žijí skupiny maximálně deseti dětí, které jsou v péči přibližně stejného počtu odborníků. Je zajímavé, že např. ve Skandinávii není absolutně možné zbavit biologické rodiče zodpovědnosti vůči jejich dětem. V maximální možné míře zde převládá snaha, aby dítě bylo vychovááno v pěstounských rodinách a bylo jim neustále udržováno povědomí o jejich skutečném původu. Ve Velké Británii převládá přesvědčení, že nejlepším zájmem dítěte je jeho umístění do náhradní rodiny a dětský domov je zařízením, které by nemělo vůbec existovat. Do dětských domovů zde nejsou umísťovány ani děti s postižením, ty žijí v zařízeních podobných spíše internátům. Pěstounská péče je zde placená a to především z toho důvodu, že je zde vnímáno jako odborná služba, která je poskytována dítěti.

Desatero náhradních rodičů dle Matějčka: (1999, s. 93-98)

1. Nebojme se přijmout své „náhradní“ rodičovství!
2. Nebojme se o lásku dítěte!
3. Nebojme se práce na sobě samých!
4. Zatajená pravda je v lidských vztazích nebezpečná!
5. Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní!
6. Nestačí sdělit, je třeba sdílet!
7. Dítě není z nás, ale je naše!
8. S horším počítejme, lepším se dejme překvapit!
9. O vlastních rodičích dítěte jen to dobré!
10. Otevřené rodinné společenství!

4.1 Historie náhradní rodinné péče

Ve všech historických obdobích se našli lidé či nejrůznější instituce, které pamatovaly na péči a starost o opuštěné děti. Celkový vývoj NRP probíhal v závislosti na společenském a kulturním rozvoji. První zmínky o jakémsi zákoně upraveném vztahu mezi dítětem a náhradním rodičem sahají do období starého Říma. U nás je umísťování dětí do náhradní

rodinné péče možné od roku 1963, kdy byl vydán zákon o rodině. V rozmezí let 1990-2013 prošla legislativní úprava systému náhradní rodinné péče značnými změnami. Základní právní úprava, která byla obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, byla postupně novelizována. V roce 1998 došlo k tzv. velké novele zákona o rodině, kdy byla podstatným způsobem upravena oblast rodinného práva a z toho také plynoucí problematika náhradní rodinné péče. Jak uvádí Nikodým, (1998, s. 12) nově tak došlo například k následujícím změnám: dosavadní druhá hlava zákona byla nově uvedena pod názvem "Sociálně-právní ochrana dětí", dítě je oprávněno se postupně během svého vývoje svobodně vyjadřovat ke všem rozhodnutím svých rodičů, která se podstatným způsobem týkají jeho osoby, byly nově upraveny podmínky osvojení (především otázky týkající se projevu kvalifikovaného nezájmu rodičů o dítě), soud je oprávněn nařídít ústavní výchovu či dítě svěřit do pěstounské péče (vždy by však mělo dojít k upřednostnění náhradní rodinné péče před ústavní výchovou), orgány sociálně-právní ochrany dětí získaly nově pravomoc k rozhodování o svěření dětí nacházejících se v ústavní péči do péče předadopční či byl znovu zaveden institut poručenství a zároveň ponechán institut opatrovnictví.

Z hlediska právní úpravy bychom mohli za poslední nejvýznamnější změny zařadit přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, díky čemuž došlo k osamostatnění a oddělení oblasti sociálně-právní ochrany od ostatních právních předpisů a zároveň také ke zrušení zákona č.50/1973 Sb., o pěstounské péči. Mezi ty nejaktuálnější poté patří novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a s účinností od 1. ledna 2014 také přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jehož součástí se, díky zrušení zákona o rodině, stala kompletní úprava rodinného práva.

Dle Matějčka a Dytrycha (1999, s. 72) je také nutno v rámci historického kontextu podotknout, že pojem sirotek se ještě v dobách našich babiček a prababiček používal vskutku pouze jako označení pro děti, kterým zemřeli oba rodiče nebo alespoň jeden z nich. V současné době je tato situace již v podstatě vzácností, ale o to podstatněji přibýlo dětí, jejichž oba rodiče jsou naživu, ale o dítě se nemohou nebo nechtějí postarat a s dítětem tak nežijí. Pro takovéto děti pak bývá používáno označení „sirotek po žijících rodičích“.

4.2 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Upraveno v § 953 - § 957 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jedná se o formu náhradní péče, která je uplatňována v případě, že se o dítě nemůže starat osobně žádný z ro-

dičů dítěte ani poručník. Soud svěřuje dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče za podmínky, že tímto aktem bude zaručená jeho řádná výchova. Při výběru vhodné osoby upřednostňuje soud příbuzné dítěte či další osoby, které mu jsou blízké. Podmínkou této formy NRP je, že rodičům musí být možné uložit vyživovací povinnost k dítěti.

4.3 Osvojení (adopce)

Osvojení je v České republice nejvyšší možnou a nejčastěji upřednostňovanou formou náhradní rodinné péče. *Osvojení je považováno za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče. Podle dostupných údajů existuje v ČR asi 13 % sterilních manželství a řada z nich řeší tento problém osvojením. Osvojitelé jsou motivováni především snahou o doplnění své rodiny, a proto i jejich nároky bývají zpravidla vyšší. (Matějček a kol., s. 33, 1999)*

Osvojení je právně zakotveno především v § 794 - § 854 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku a dále v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se o proces, v rámci nějž manželé či jednotlivci přijímají opuštěné dítěte za své. Hlavní podmínkou osvojení je tzv. právní uvolnění dítěte, což znamená, že se jedná o dítě:

- k jehož osvojení dali souhlas rodiče dítěte,
- jehož rodiče zemřeli,
- jehož rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- jehož rodiče nemají způsobilost k právním úkonům,
- u nějž soud vyslovil nezájem rodičů.

Každé dítě, které je právně volně, však nemusí být bezpodmínečně vhodné k osvojení. Nejčastěji totiž bývají osvojovány děti kojeneckého nebo batolecího věku, dobrého zdravotního stavu a stejného etnika jako žadatelé. Důležitou podmínkou osvojení, která je u této formy NRP posuzována přísněji než například u péče pěstounské, je přiměřený věkový rozdíl mezi pěstounem a dítětem. V naší republice existují dvě základní formy osvojení.

Zrušitelné osvojení (osvojení I. stupně) je forma péče, kterou lze osvojit dítě bez ohledu na jeho věk. Jedinou podmínkou je splnění tříměsíční předadopční péče. Jak je již z názvu zřejmé, tento typ osvojení je možné zrušit, ale pouze ze závažných důvodů. V případě zrušení osvojení se u dítěte obnovují vzájemná práva a povinnosti s původní rodinou.

Nezrušitelné osvojení (osvojení II. stupně) je v praxi častěji užívanou formou. Od osvojení prostého se odlišuje především tím, že osvojované dítě musí být starší jednoho roku a osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů biologických. Toto osvojení nelze zrušit.

Mezinárodní osvojení je formou náhradní rodinné péče, která dnes patří k poměrně kontroverzním tématům. V období několika posledních let došlo v oblasti mezinárodního osvojení k jakémusi boomu. Jeho hlavní důvodem je neustále rostoucí neplodnost ve vyvinutých zemích a zároveň velké množství dětí volných k osvojení v zemích rozvojových. K této situaci se staví negativně především odborníci z oblasti náhradní rodinné péče. Dle jejich názoru se totiž v českých dětských domovech a kojeneckých ústavech nachází množství dětí, které potřebují stejně tak naši péči a jejichž zájmy by pro nás měly být prvořadé. Osvojení dětí do ciziny a z ciziny je možným řešením NRP až v případě, že se pro dítě nepodaří najít vhodnou náhradní rodinu v jeho původní zemi. U nás jsou k osvojení v cizině nabídnuty děti, pro něž se nepodaří nalézt vhodnou rodinu během 6 měsíců.

Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (dále také ÚODSMO), kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost až o celých sedm let později, tedy 1. 6. 2000. Hlavním orgánem, který u nás zprostředkovává mezinárodní osvojení, je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně (dále jen Úřad). Od roku 2000 Úřad zprostředkoval okolo 400 osvojení dětí převážně do evropských zemí. Česká republika je všeobecně spíše zemí, z níž jsou děti osvojovány do zahraničí. Nejčastějšími osvojitelskými zeměmi jsou např. Německo, Dánsko, Itálie, Francie či Švédsko. Prvním krokem v procesu mezinárodního osvojení je podání žádosti žadateli, jejíž součástí musejí být také další potřebné přílohy jako např. sociální, zdravotní a psychologické posudky, doklad o zaměstnání, doklad o příjmech či osvědčení o bezúhonnosti. Žadatelé musí uvést požadavky, které by mělo dítě splňovat (věk, pohlaví, zdravotní stav, národnost,...). Na základě této dokumentace poté Úřad provádí tzv. matching. Jedná se o proces spárování vhodného dítěte s vhodnými osvojiteli, po němž již dochází k samotnému prvnímu setkání dítěte s budoucími rodiči. Toto setkání probíhá vždy za přítomnosti překladatele a psychologa, který vyhodnocuje jejich vzájemnou interakci. Pokud všechny tyto kroky proběhnou v pořádku, je dítěti vystaven cestovní doklad. Po dobu 6 měsíců poté musí s žadateli pobývat v přijímacím státě, kde podléhají kontrolám pověřené-

ho sociálního pracovníka. Až následně je poté možné, se souhlasem Úřadu, zažádat o vydání souhlasu s osvojením dítěte do ciziny. (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, © 2009-2014)

4.4 Pěstounská péče

Pěstounská péče (dále také „PP”) je upravena § 958 - § 970 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Jedná se o formu státem řízené a kontrolované náhradní rodinné péče, která je v ČR často považována za alternativu NRP v případě, že se nezaopatřené dítě nepodaří osvojit. Z toho důvodu je na pěstounskou péči nahlíženo jako na jakýsi neplnohodnotný právní vztah. Nejčastějšími důvody vedoucími ke svěření dítěte do pěstounské péče je, že děti nejsou tzv. právně volné, děti jsou staršího věku, jiného etnika či trpí vážnějším fyzickým nebo psychickým postižením.

Pěstounem se může stát manželský pár nebo také jednotlivec na základě rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče. Pěstounskou péčí nezaniká vztah s původní rodinou a pěstoun se tímto aktem nestává ani zákonným zástupcem dítěte. Má právo rozhodovat pouze o běžných záležitostech dítěte. V závažnějších otázkách zůstává rozhodovací povinnost biologickým rodičům, popřípadě soudu v případě, že byli rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Pěstounská péče trvá nejdéle do dosažení zletilosti dítěte nebo může být také během svého trvání zrušena. V praxi rozlišujeme následující typy pěstounské péče:

Individuální pěstounská péče je ta, která probíhá v běžném rodinném prostředí pěstounů.

Skupinová pěstounská péče je realizována ve zvláštních zařízeních určených pro její výkon. Těmito zařízeními jsou rodinné buňky nebo SOS dětské vesničky. Jedná se většinou o skupinu 10-12 domů, přičemž chod v každém z nich má na starosti matka-pěstounka. Profesor Matějček (2008, s. 105) ve své knize uvádí vzpomínku na konkrétní situaci, která se odehrála v jedné SOS vesničce. *Do jedné rodiny, kde už žilo více dětí, přišla nová holčička asi čtyřletá. V prvním týdnu byla posmutnělá, otažitá, "bez života". Zdálo se, že cesta k jejímu zapojení do rodiny bude dlouhá a obtížná. Matka-pěstounka však udělala jednu věc - vzala ji k sobě na noc do postele. A co se nestalo! Děvčátko se k ní celou noc tisklo, přesvědčovalo se o její blízkosti, tulilo se jí do náruče - nespalo, jen si užívalo této mateřsko-dětské intimity. Pěstounka samozřejmě také nespala. Ráno však toto dítě vstalo jako vymě-*

něné - bylo to prostě dítě této matky-pěstounky. Vzalo ji za svou. Nabylo jistoty, že konečně něčí je. Že má někoho, ke komu se může utéci v čase úzkosti. A tak tomu bylo i nadále.

Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále také „PPPD“) umožňuje dítěti, aby vyrůstalo, byť i krátkodobě, v náhradním rodinném prostředí a bylo mu tak zabezpečeno jeho právo na rodinný život. Ve většině případů se jedná o péči o novorozence ihned po jejich propuštění z porodnice, tj. ve věku několika dní. Výrazným způsobem je tedy kladen důraz na odbornou přípravu pěstounů, jejich další vzdělávání a supervizi. Očekávaná je také jejich schopnost spolupráce s biologickými rodiči, popř. s trvalou pěstounskou či osvojitelskou rodinou. Dobou přechodnou se v tomto případě rozumí doba, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat nebo doba, po jejímž uplynutí lze dát souhlas k osvojení či také doba do vykonání pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení dítěte. Osoby vykonávající PPPD jsou považováni za profesionály vykonávající specifickou činnost, od kterých je očekáváno, že dítěti nabídnou stabilní a láskyplné prostředí po dobu maximálně několika týdnů či měsíců.

Hlavní specifika pěstounské péče na přechodnou dobu, oproti klasické pěstounské péči, spočívají především v následujícím:

- může trvat nejdéle po dobu 1 roku,
- dítě je udělováno do péče rozhodnutí soudu bez procesu zprostředkování,
- osoby vykonávající PPPD jsou vedeni ve speciální evidenci a pobírají odměny za výkon pěstounské péče i v případě, že momentálně o žádné dítě nepečují.

Příbuzenská forma pěstounské péče je takovým druhem PP, při němž je péče o dítě svěřena do výkonu některé z osob v rámci širší rodiny, např. prarodičů. (Rozum a cit, © 2014)

Tabulka 3 Vývoj pěstounské péče v letech 1999-2006

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
počet žadatelů o PP	2123	1969	2100	2369	2440	2524	2500	2341
počet dětí svěřených do PP	879	884	908	863	1015	1089	864	889
počet pěstounských rodin	4488	4607	4665	4844	4760	4722	4720	4845

Zdroj: MPSV, 2009, vlastní zpracování

Ve výše uvedené tabulce je možné sledovat vývoj pěstounské péče v rozmezí let 1999 - 2006. Přestože pěstounská péče v naší zemi zaujímá již řadu let nezastupitelné místo v systému NRP, mnohé výzkumy poukazují na fakt, že počet pěstounských rodin je stále nedostačující a mnoho dětí je tak nuceno vyrůstat v ústavních zařízeních. Pěstounská péče

je státem podporovaná činnost, která je odměňována prostřednictvím dávek pěstounské péče, mezi které řadíme:

a) **Příspěvek při převzetí dítěte** je vyplácen jednorázově v následující výši:

8000 Kč za dítě ve věku do 6 let,

9 000 Kč za dítě ve věku od 6 do 12 let,

10 000 Kč za dítě ve věku od 12 do 18 let.

b) **Příspěvek na úhradu potřeb dítěte** je dávka vyplácená osobě, která je v pěstounské péči a její výše za každý kalendářní měsíc činí:

4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,

5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,

6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,

6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

c) **Odměna pěstouna** je dávkou, která je pravidelně vyplácená osobě, která pečuje o dítě v pěstounské péči a zároveň je evidována jako osoba poskytující pěstounskou péči nebo osoba pečující. Výše dávky se odvíjí od počtu dětí, o které daná osoba pečuje. V případě péče manželů je vyplácena pouze jednomu z nich a to v následující výši za kalendářní měsíc:

8 000 Kč v případě péče o jedno dítě,

12 000 Kč v případě péče o dvě děti,

20 000 Kč v případě péče o tři děti,

24 000 Kč v případě péče o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby.

Pěstounům, kteří jsou vedeni v evidenci osob vykonávajících pěstounskou péči na přechodnou dobu, náleží odměna ve výši 20 000 Kč i v případě, pokud momentálně nepečují o žádné dítě.

d) **Příspěvek na zakoupení motorového vozidla** je určen osobám, jež mají v pěstounské péči minimálně 3 nezaopatřené děti. Celková výše této dávky je stanovena na 70% z pořizovací ceny vozidla, nejvýše však 100 000 Kč.

- e) **Příspěvek při ukončení pěstounské péče** je stanoven částkou 25 000 Kč, která je ke dni dosažení plnoletosti vyplácena osobě, která byla v pěstounské péči.

4.5 Poručenství a opatrovnictví

Institut poručenství upravuje § 928 - § 942 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jež stanovuje podmínky poručenství a vztahy mezi účastníky. Nastává v situaci, pokud rodiče nezletilého dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti či nemají způsobilost k právním úkonům. Úkolem poručníka je dítě vychovávat, zastupovat a spravovat majetek dítěte. Poručníkem se stává osoba, která byla doporučena rodiči, popřípadě další osoba příbuzných či blízkých osob dítěti.

Opatrovnictví je upraveno § 943 - § 952 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nastává v případě, pokud o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník. V tom případě soud stanovuje péči o dítě do rukou jiné osoby, tzv. opatrovníka. Pečující osoba musí být zárukou řádné péče, mít trvalé bydliště na území České republiky a také musí souhlasit se svěřením dítěte do své péče.

5 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Jedná se o proces, který musí absolvovat každý zájemce usilující o to, stát se adoptivním či pěstounským rodičem. Jedním z hlavních cílů zajišťování náhradní rodinné péče, je zaručení potřebné právní jistoty a ochrana zájmů dětí i žadatelů. Jak uvádí Novotná a Průšová (2004, s. 10), podstata zprostředkování spočívá především ve vyhledávání dětí, které jsou vhodné k osvojení a pro pěstounskou péči a zároveň také v nalezení vhodných náhradních rodičů pro tyto děti. Dle ZOSPOD mohou zprostředkování provádět pouze zákonem určené orgány sociálně právní ochrany dětí. Těmito orgány jsou podle zákona obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, MPSV a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Obecní úřady s rozšířenou působností lze označit pouze za jakýsi mezičlánek mezi obecními úřady a úřady krajskými. Základní článkem však zůstává krajský úřad. Jedná se o orgán, jenž vyhledává vhodné náhradní rodiče vedené v evidenci žadatelů pro konkrétní dítě, které je vedené v evidenci dětí jako vhodné k osvojení či pěstounské péči. Celý proces samotného zprostředkování a přijetí dítěte probíhá v několika etapách.

5.1 Období příprav

Jedná se o velice důležité období, které je však plné úvah a nejistoty, během nějž by měly být všechny následující kroky dobře zváženy. Důležité je, se na novou roli dobře připravit - nastudovat si možnou odbornou literaturu, získat co nejvíce informací, zvážit veškerá možná pozitiva a negativa a být vůči sobě samému upřímný. Dobrou radou odborníků pro budoucí rodiče je, pokusit se, co nejvíce o svém úmyslu hovořit v rámci širší rodiny. Je totiž velmi potřebné, aby budoucí příbuzní byli na nového člena připraveni a co nejsnáze jej přijali. Konečné rozhodnutí však vždy zůstává pouze na náhradních rodičích. Z tohoto důvodu by se měli zodpovědně zamyslet nad svým životem, hodnotami a pokusit se, zodpovědět si následující otázky:

- *Mám dost fyzických a duševních sil, abych dítě vychoval (a)?*
- *Jsem tolerantní a otevřený(á) vůči druhým?*
- *Co se mi v životě podařilo, co jsem dokázal (a)?*
- *Co se mi nepovedlo, co mi schází?*
- *Jaké bylo moje dětství?*

- *Jaké bylo a je mé manželství?*
- *Jsem ochoten (a) vzdát se svého pohodlí?*
- *Jsem opravdu schopen (a) věnovat se plně dítěti?*
- *Jsem ochoten (a) se přizpůsobit?*
- *Věřím, že přesvědčím okolí, že toto rozhodnutí je správné?*
- *Nebude pro mě dítě překážkou v profesní dráze?*
- *Dovedu si představit, co obnáší výchova dítěte?*
- *Dovedu si konkrétně představit, jaké by dítě mělo být?*
- *Dovedu posoudit, jaké dítě bych opravdu nedokázal (a) vychovávat?*
- *Mohu upřímně říci, čím mohu být dítěti prospěšný(á)? (Matějček a kol., 2002, s. 22)*

Je důležité si také uvědomit, že mezi nejdůležitější potřeby novorozence patří potřeba blízkosti dalších lidí k tomu, aby se mohlo optimálně vyvíjet. Opuštěné děti však trpí újmou této sociální interakce, čímž jsou následně ovlivněny všechny složky jejich vývoje. Tyto důsledky mohou negativně ovlivňovat výchovu a přetrvávat po další dlouhá léta či také nemusí být nikdy plně odstraněny. Zanedbávané či týrané děti mívají často predispozice k takovým obtížím, jako jsou problémy s utvářením vazeb, poruchy chování, deprese, úzkostné stavy, poruchy učení, pozornosti a další. (Purvis, Cross, Sunshine, 2013, s. 14) Zajisté by si všichni náhradní rodiče přáli rychlé řešení veškerých problémů, ale to bohužel neexistuje. Jediným možným řešením k úspěchu je *vnímat dítě jako celek se všemi jeho vzájemně souvisejícími potřebami, nikoli se soustředit jen na jeden drobný aspekt jeho chování nebo nemoci.* (Purvis, Cross, Sunshine, 2013, s. 15) V tomto případě je také třeba dodržování jistých pravidel, která mohou usnadnit nejen celý proces přijetí dítěte a posílení vazeb uvnitř rodiny, ale také jeho schopnosti učení či tělesný růst:

- *zařídít, aby různé situace nevyvolávaly v dítěti strach,*
- *uplatňovat rodičovskou autoritu srozumitelně a citlivě,*
- *vytvářet prostředí stimulující smysly,*
- *dítěti vštěpovat správně sociální dovednosti,*
- *podporovat zdravý vývoj mozku,*

- *svému dítěti vysvětlit, jak se spojit s jeho pocity,*
- *budovat a upevňovat silné emoční pouto mezi vámi a vaším dítětem.* (Purvis, Cross, Sunshine, 2013, s. 15)

5.2 Podání žádosti

Prvním krokem je podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení či pěstounské péče (viz Příloha P II). Tu může podat každá fyzická osoba (manželé či jednotlivci), která je občanem České republiky, má na jejím území trvalý pobyt a splňuje další zákonem předepsané podmínky. Cizinec může podat žádost pouze v případě, pokud má na území České republiky povolen trvalý pobyt, popř. je hlášen k pobytu na území České republiky po minimální dobu 365 dní. Samotnou žádost přijímají obecní úřady obcí s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště uchazeče. Spisová dokumentace žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče obsahuje:

- žádost s osobními údaji,
- doklad o státním občanství (popř. povolení k dlouhodobému pobytu),
- potvrzení o zdravotním stavu a finanční situaci žadatele,
- opis trestního rejstříku,
- zprávu o sociálních poměrech,
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny,
- písemný souhlas OSPOD k zjišťování a ověřování další potřebných údajů,
- stanovisko úřadu k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče,
- reference z pracoviště a místa bydliště,
- zprávu o bytových materiálních podmínkách.

Součástí procesu jsou taktéž profesionálně vedené kurzy, tzv. **příprava budoucího náhradního rodiče**, které zajišťuje a zprostředkovává krajský úřad. *Náhradní rodičovství je natolik vážná věc, že ho nemůžeme svěřit amatérům. Dítě není žádná rukavice, která by se mohla předhazovat a vyměňovat, jak koho napadne.* (Matějček, 2002, s. 12) Předepsaná příprava je zajisté velice důležitá a užitečná, přesto je potřeba myslet na to, že teoretické

znalosti a představy se nemusejí plně shodovat s praxí. Přípravné kurzy však mají sloužit pouze k jakémusi nastínění a vstupu do problematiky NRP. Kurzy se skládají z tzv. individuální a skupinové části. Cílovou skupinou jsou budoucí osvojitelé, budoucí pěstouni a poručníci a budoucí pěstouni na přechodnou dobu. Cílem základního kurzu je:

- předání ucelených informací o NRP,
- přiblížení minulosti dítěti,
- seznámení s ohroženými dětmi, jejich potřebami, pocity a projevy,
- zprostředkování toho, jaké změny mohou v rodině po příchodu dítěte nastat,
- podpora přijetí identity náhradního rodiče,
- navodit pocity důvěry v odbornou pomoc, předání potřebných kontaktů. (Vávrová, Pokorná, Frantíková, 2012, s. 15)

Po absolvování základního kurzu obdrží jeho účastníci osvědčení o absolvování přípravy, s vyznačením počtu absolvovaných vyučovacích hodin.

5.3 Období očekávání

Na odbornou přípravu navazuje období, kdy žadatelé čekají, až budou vybráni jako vhodní náhradní rodiče pro některé konkrétní dítě. Zákon zavazuje krajský úřad, aby při zprostředkování NRP přihlížel k doporučením tzv. **poradního sboru**. Jedná se o seskupení nejméně 5 odborníků z oblasti pediatrie, psychologie, pedagogiky či nejrůznějších zástupců školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení. Tento sbor se schází přibližně jedenkrát do měsíce a jeho úkolem je ke konkrétnímu dítěti přiřadit nejvhodnější náhradní rodinu.

Celé toto období očekávání může trvat různě dlouhou dobu. Délka trvání je ovlivněna regionem, ve kterém žadatelé žijí a také jejich vlastními požadavky a představami o dítěti. Ve většině případů bývají totiž znatelně vyšší než ty, které mohou opuštěné děti splňovat. (Matějček, 2002, s. 24-25) Pokud jsou žadatelé vytipováni jako potenciálně vhodní náhradní rodiče, jsou vyzváni krajským úřadem, aby se dostavili k osobnímu pohovoru. Hlavním účelem této schůzky je poskytnout žadatelům všechny dostupné informace a údaje o dítěti. Samotnému převzetí dítěte však předchází ještě osobní návštěvy dítěte v ústavu. Zde mají možnost seznámat se s dítětem v jeho "přirozeném" prostředí, pohovořit si s pracovníky ústavu a získat tak cenné a specifické informace od osob, které o dítě přímo pečovali.

Vhodné je především nic neuspěchat a vzájemně se postupně a nenuceně poznávat. Důležitě je myslet na to, že čím starší je dítě, tím jsou návštěvy přímo v ústavu důležitější. Čím více bude seznámení na půdě dětského domova zkráceno, tím problematičtější se poté bude dítě adaptovat u žadatelů doma. Ode dne, kdy žadatelé obdrží „oznámení o vhodnosti“, mají třicetidenní lhůtu na to, aby požádali o svěřeni dítěte do tzv. **předadopční péče**, která probíhá na jejich vlastní náklady.

5.4 Přijetí dítěte

Mohlo by se zdát, že fyzickým přijetím dítěte do rodiny mají náhradní rodiče to nejtěžší již za sebou a celý proces je u konce. Tímto však ve skutečnosti teprve vše začíná. Rodiče si často neuvědomují, že doma mají dítě, které prošlo životním otřesem a má určité specifické potřeby. Záleží tak na individuálních rysech každého člena rodiny, jak celý proces začlenění proběhne. Náhradní rodiče jsou často překvapeni vysokými nedostatky dítěte, odlišnou inteligencí a povahovými rysy, které se projevují jako genetický základ osobnosti po biologických rodičích. Na stranu druhou se vždy projeví i pozitivní vliv nové rodiny. Je však nutné počítat s tím, že se jedná o složitý, dlouhodobý a velmi náročný proces, který často vyžaduje spolupráci i s dalšími odborníky. (Sociální práce, 2003, s. 6-7)

Dalšími velice častými problémy u přijímaných dětí mohou být projevy narušení vývoje osobnosti, narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte, které vznikají jako následek deprivace. *Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.* (Langmeier, Matějček, 2011, s. 22) Těmito potřebami bývají nejčastěji označovány potřeba trvalého vřelého citového vztahu a potřeba dostatečné stimulace, tedy poskytování smyslových podnětů. Prvotní práce zaměřující se na tuto tematiku zkoumaly především nejzávažnější důsledky těžké deprivace dětí, které vyrůstaly již od útlého věku v ústavních zařízeních. Až později se řada odborníků začala zaměřovat také na důsledky psychické deprivace vznikající v rodinném prostředí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V předcházejících kapitolách práce jsme se zabývali popisem problematiky náhradní rodinné péče v České republice. Pozornost byla věnována také pojmu rodina, historickému vývoji této instituce, jejím funkcím, významu pro dítě či oblasti ústavní péče. Informace byly čerpány především z aktuálně dostupné literatury, periodik a internetových zdrojů. V praktické části bylo poté provedeno výzkumné šetření mezi laickou veřejností, které bylo zpracováno pomocí kvantitativního výzkumu – metodou dotazníku. Stěžejními díly pro zpracování empirické části se stala odborná literatura autorů M. Chrásky (Chráska, 2007) a P. Gavory (Gavora, 2000).

6.1 Realizace výzkumného šetření

Realizace samotného dotazníkového šetření probíhala v průběhu měsíců března a dubna 2014. Jeho součástí byl také krátký **předvýzkum**, kterého se zúčastnilo 11 respondentů. Ti byli vybráni zcela náhodně. Na základě tohoto předvýzkumu se ukázalo, že některé z otázek je třeba upravit tak, aby dotazovaní měli na výběr z více možných odpovědí či bylo vhodné doplnit možnost k vyjádření jejich vlastního názoru. Tak došlo k získání přesnějších a relevantnějších údajů.

6.2 Výzkumný vzorek a metodika výzkumu

Výzkumným vzorkem byly osoby produktivního věku z řad laické veřejnosti. Konkrétně se jej zúčastnilo 65 osob ve věkovém rozmezí 18 - 65 let. V rámci prvotního šetření však musely být čtyři dotazníky vyřazeny díky nízké vypovídající hodnotě. Ta byla způsobena faktem, že dotazníkového šetření se zúčastnily pouze 4 osoby ve věkovém rozmezí 36 - 65 let. Proto byl výzkumný vzorek upraven pouze na respondenty v období mladé dospělosti. U většiny autorů je za hranici pro vstup do období mladé dospělosti považován věk 19 - 20 let. Naopak velmi rozdílná je konečná věková hranice tohoto období. Dle Langmeiera a Krejčířové (2006, s. 167) toto období končí mezi 25 - 30 lety, Vágnerová (2007, s. 11) naopak stanovuje hranici až na úroveň 40 let. Pro naše potřeby jsme si však toto období upravili na rozmezí 18 - 35 let. Dotazované osoby jsou členy různorodých sociálních a demografických skupin obyvatelstva převážně Zlínského kraje. Samotná distribuce dotazníku proběhla v elektronické podobě.

Ke splnění zmiňovaného výzkumu jsem využila kvantitativní metodu dotazníkového šetření. Kvantitativní výzkum je *systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy*. (Chráska, 2007, s. 12) Dotazník je jednou z nejpoužívanějších metod, kterou lze charakterizovat jako metodu, která slouží pro hromadné získávání údajů od velkého počtu respondentů. Výhodou je jeho realizace v poměrně krátkém časovém období. Tazatel nemusí být v přímém kontaktu s respondenty, jelikož se jedná o *způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*. (Gavora, 2000, s. 99). Důležité je však proto s velkým důrazem dbát na správnou a jasnou formulaci otázek.

Dotazník se skládá celkově z 24 otázek, které jsou převážně uzavřeného charakteru, což znamená, že respondent si může vybírat z pouze předem stanovených odpovědí. V případě některých otázek je však také nabídnuta možnost doplnění vlastní odpovědi, jedná se tedy o otázky polouzavřeného charakteru. První položky dotazníku jsou výhradně funkcionálního, respektive kontaktního charakteru, jež slouží k získání prvotních informací o samotných respondentech (pohlaví, věk, dosažené vzdělání, rodinný stav, rodinné prostředí, počet sourozenců). Následující položky dotazníku byly již obsahové a týkaly se samotné problematiky a otázek souvisejících s oblastí náhradní rodinné péče. Před samotným vyplněním dotazníku byl každý z oslovených respondentů obeznámen se způsobem vyplnění dotazníku a rovněž také se skutečností, že dotazník je zcela anonymní a poskytnuté údaje budou sloužit výhradně ke zpracování této bakalářské práce. Vzor vyplněného dotazníku je součástí této práce (viz Příloha P I).

6.3 Výzkumný problém

Pro daný výzkum byla zvolena kombinace popisného (deskriptivní) a vztahového výzkumného problému, jehož podstatou bylo zmapování současné informovanosti respondentů o problematice náhradní rodinné péče a jejich názorů na některé související otázky. Data získaná z dotazníkového šetření poskytnou přehled o míře orientace dotazovaných v oblasti náhradní rodinné péče, o jejich konkrétních představách a požadavcích. Respondenti také získali prostor, aby vyjádřili své vlastní názory k otázkám souvisejícím s touto problematikou, např. k problematice nechtěného těhotenství či náhradního rodičovství u registrovaných partnerů. Předpokládám, že výsledky výzkumu mohou přispět k pozitivním změnám, ať už z hlediska možné změny pohledu veřejnosti na tuto problematiku a prohloubení její-

ho zájmu o oblast náhradní rodinné péče či vyzdvižení některých nedostatků, které stále přetrvávají a nebyly doposud vyřešeny.

6.4 Cíl výzkumu, stanovení hypotéz

Hlavní cílem výzkumu bylo zjistit, **jak je současná generace v období mladé dospělosti informována o problematice náhradní rodinné péče a jaká rozhodnutí by sama činila v některých souvisejících situacích.**

Cílem pro mne také bylo zodpovězení dílčích cílů, které byly formulovány následovně:

1. Zjistit, jakou formu náhradní péče považují dotazovaní za vhodnější z hlediska vývoje dítěte? (otázka č. 8)
2. Zjistit, zda jsou dotazovaní dostatečně informováni o problematice náhradní rodinné péče? (otázky č. 11, 12, 13, 14, 15)
3. Zjistit, jaká životní situace by nejčastěji respondenty motivovala k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče? (otázka č. 16)
4. Zjistit, jaký typ náhradní rodinné péče je mezi respondenty nejvíce upřednostňovaný. (otázka č. 17)
5. Zjistit, co by pro respondenty znamenalo největší překážku při rozhodování o přijetí dítěte. (otázka č. 18)
6. Zjistit, jaké jsou nejčastější požadavky respondentů na přijímané dítě. (otázky č. 19, 20, 21, 22)
7. Zjistit, jak se respondenti staví k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery. (otázky č. 23, 24)

Na základě výše uvedených dílčích výzkumných cílů, jsem také zvolila tři následující hypotézy, které vypovídají o určitých souvislostech, které pro mne byly v rámci dotazníkového šetření a následně získaných údajů zajímavé:

H1: Předpokládám, že podíl respondentů upřednostňujících přerušování těhotenství v případě nechtěného těhotenství bude vyšší u respondentů ve věku 18 - 25 let než u respondentů ve věku 26 - 35 let.

H2: Předpokládám, že podíl respondentů, kteří doposud neuvažovali o možnosti NRP bude vyšší u osob vyrůstajících v rodině úplně oproti osobám z rodin neúplných.

H3: Předpokládám, že podíl respondentů s negativním postojem k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery bude vyšší u mužů než žen.

7 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

První část výzkumu se zabývala vyhodnocením dat, kdy byla pro každou položku dotazníku a jednotlivé dílčí cíle sestavena přehledová tabulka, díky níž bylo docíleno lehčí orientace v získaných údajích a také větší přehlednosti.

Většina otázek byla uzavřeného charakteru, pouze jedna otevřeného a některé z otázek byly také sestaveny jako otázky polouzavřené, tedy takové, které jsou jakýmsi kompromisem mezi otázkami uzavřenými (respondent má na výběr pouze z předem stanovených odpovědí) a otevřenými (respondent sám formuluje svou odpověď). U nich bylo proto nejprve potřeba odpovědi kategorizovat a až následně poté je zpracovat do jednotlivých tabulek.

Dotazníková položka č. 1: Pohlaví respondentů

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
žena	47	77
muž	14	23
Σ	61	100

Tabulka 4 Pohlaví respondentů

V úvodní části dotazníku jsme zjišťovali pohlaví respondentů. Po vyřazení 4 nerelevantních dotazníků zůstalo celkem 61 dotazovaných. Dotazník vyplnilo 47 žen (77%) a 14 mužů (23%).

Dotazníková položka č. 2: Dosažené vzdělání respondentů

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
základní	8	13
vyučen/a	3	5
středoškolské	37	61
vyšší odborné	1	1
vysokoškolské	12	20
Σ	61	100

Tabulka 5 Dosažené vzdělání

Z tabulky četností vyplývá, že středoškolského vzdělání dosáhlo 37 respondentů (61 %), vysokoškolského 12 respondentů (20 %), pouze základního vzdělání dosáhlo 8 respondentů (13 %) a 3 respondenti (5 %), kteří jsou z kategorie osob vyučených.

Dotazníková položka č. 3: Věk respondentů

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
18 - 25 let	40	66
26 - 35 let	21	34
Σ	61	100

Tabulka 6 Věk respondentů

Respondenti rovněž uváděli svůj současný věk. Jak z výsledků vyplývá, dotazníkového šetření se zúčastnilo více osob ve věkovém rozhraní 18 - 25 let (66 %) než ve věkovém rozhraní 26 - 35 let (34 %).

Dotazníková položka č. 4: Současný rodinný stav respondentů

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
svobodný/á	27	44
zadaný/á	32	52
ženatý/vdaná	2	4
Σ	61	100

Tabulka 7 Rodinný stav

Nejvyššího zastoupení v rámci dotazníkového šetření dosahovalo 32 osob (52 %) zadaných, dále 27 osob (44 %) svobodných a v nejmenším počtu byly 2 osoby (4 %) vdané či ženaté.

Dotazníková položka č. 5: Názor respondentů na řešení problematiky nechtěného těhotenství

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
přerušení těhotenství (interrupce)	32	53
odložení dítěte do baby boxu	2	3
ponechání si dítěte	27	44
Σ	61	100

Tabulka 8 Názory respondentů na řešení problematiky nechtěného těhotenství

Z hlediska názorů respondentů na problematiku řešení nechtěného těhotenství vyplývá, že největší část dotazovaných, tj. 32 osob (53 %) by v případě nechtěného těhotenství považovala za nejvhodnější řešení umělé přerušení těhotenství. Další početnou skupinou bylo 27 osob (44 %) zastávajících postoj, že nejvhodnějším řešením dané situace by bylo ponechání si dítěte. Nejméně byla zastoupena kategorie osob, které zvolily variantu odložení dítěte do baby boxu - celkem 2 osoby (3 %).

Dotazníková položka č. 6: V jakém rodinném prostředí jste vyrůstal/a?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
úplná rodina	43	71
neúplná rodina	16	26
náhradní péče	2	3
Σ	61	100

Tabulka 9 Rodinné prostředí respondentů

Další otázka se týkala prostředí, ve kterém samotní respondenti vyrůstali. Téměř tři čtvrtiny respondentů (71 %) uvedlo, že vyrůstali v rodině úplné, celkem 17 respondentů (26 %) uvedlo jako svou odpověď rodinu neúplnou a pouze 2 dotazovaní (3 %) vyrůstali v prostředí náhradní péče.

Dotazníková položka č. 7: Počet sourozenců

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
0 sourozenců	7	11
1 sourozenec	33	54
2 sourozenci	15	25
3 sourozenci	3	5
4 sourozenci	2	3
5 sourozenců	1	2
Σ	61	100

Tabulka 10 Počet sourozenců

Otázka číslo 7 se věnovala počtu sourozenců dotazovaných. Celkem 33 osob (54 %) uvedlo, že pocházejí ze dvou sourozenců. 15 respondentů (25 %) pochází z rodiny se třemi dětmi, 7 osob (11 %) je jedináčky, 2 dotazovaní (3 %) pochází ze čtyř sourozenců a pouze jeden respondent (2 %) uvedl sourozenců 5.

Dotazníková položka č. 8: Jaká forma péče o odložené děti je, dle Vašeho názoru, vhodnější pro jejich vývoj?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ústavní péče	0	-
náhradní rodinná péče	61	100
Σ	61	100,00

Tabulka 11 Péče o odložené děti

Z výsledků získaných vyhodnocením otázky č. 8 jasně vyplývá, že všech 61 respondentů (100 %) považuje náhradní rodinnou péči za vhodnější než péči ústavní.

Dotazníková položka č. 9: Jaký je Váš názor na problematiku náhradní rodinné péče?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
pozitivní	25	41
spíše pozitivní	28	46
spíše negativní	7	11
negativní	1	2
Σ	61	100

Tabulka 12 Názor na problematiku NRP

Na otázku, jaký je názor respondentů na problematiku náhradní rodinné péče, odpovědělo celkem 28 respondentů (46 %) spíše pozitivní, 25 respondentů (41 %) uvedlo názor pozitivní, 7 respondentů (11 %) názor spíše negativní a pouze 1 respondent (2 %) uvedl názor výhradně negativní. Na základě těchto údajů by bylo zajímavé, hlouběji prozkoumat důvody takto volených odpovědí, např. dalším šetřením.

Dotazníková položka č. 10: Uvažoval/a jste již někdy o možnosti náhradní rodinné péče?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano	8	13
ne	28	46
zatím ne, ale tuto možnost zcela nevylučuji	25	41
Σ	61	100

Tabulka 13 Úvahy respondentů o NRP

Téměř polovina všech dotazovaných (46 %) uvedla, že o možnosti náhradní rodinné péče doposud ještě nikdy neuvažovala, celkem 25 respondentů (41 %) sice o této možnosti zatím neuvažovala, ale zcela možnost přijetí dítěte do náhradní rodinné péče zcela nevylučuje. Nejmenší část respondentů (13 %) poté zvolila možnost, že již někdy dříve v minulosti o možnosti náhradní rodinné péče uvažovala.

Dílčí cíl č. 3**Zjistit, zda je veřejnost dostatečně informovaná o NRP?**

K vyhodnocení tohoto cíle sloužily otázky č. 11, č. 12, č. 13, č. 14 a č. 15. v rámci dotazníkové šetření. Níže nalezneme tabulky s vyhodnocením jednotlivých odpovědí týkající se daných otázek.

Dotazníková položka č. 11: Považujete informovanost o náhradní rodinné péči v ČR za dostatečnou?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano	0	-
spíše ano	10	16
spíše ne	40	66
ne	11	18
Σ	61	100

Tabulka 14 Názor na informovanost o NRP

Dotazníková položka č. 11 umožnila respondentům vyjádřit jejich vlastní názor na otázku, zda považují informovanost o náhradní rodinné péči v ČR za dostatečnou. Nadpoloviční většina dotazovaných (66 %) uvedla, že informovanost o NRP považují za spíše nedostatečnou. Celkem 11 respondentů (18 %) označilo jako svou odpověď, že informovanost o náhradní rodinné péči považují za nedostatečnou a za spíše nedostatečnou označilo informovanost o NRP v ČR celkem 10 osob (16 %).

Dotazníková položka č. 12: Uveďte, které formy NRP znáte:

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
správně uvedeno 0	13	21
správně uvedeno 1	12	20
správně uvedeno 2	19	31
správně uvedeno 3	16	26
správně uvedeno 4	1	2
Σ	61	100

Tabulka 15 Jaké formy NRP znáte?

Získané výsledky u této otázky byly rozřizeny dle uvedených odpovědí. V České republice existují obecně 4 základní formy náhradní rodinné péče (svěření do péče jiné FO než rodiče, pěstounská péče, osvojení (adopce), poručenství). Z tohoto hlediska byly tedy získané údaje rozděleny do 5 skupin dle počtu správných odpovědí. Jak vyplývá z uvedené tabulky

největší část respondentů (31 %) byla schopna správně uvést pouze dvě formy náhradní rodinné péče. Na druhém místě poté skončilo 16 dotazovaných (26 %), jenž správně uvedli tři formy NRP. Následovalo 13 dotazovaných (21 %), kteří byli schopni správně uvést pouze jednu formu NRP a 12 respondentů (20 %) neuvedlo správně či vůbec žádnou z forem NRP. Pouze jeden z respondentů (2 %) byl schopen správně rozlišit všechny 4 formy NRP, které v ČR existují.

Dotazníková položka č. 13: Mezi hlavní znaky osvojení bychom mohli zařadit: osvojitelé mohou být pouze manželé; jsou zapsáni v rodném listě dítěte; osvojením zanikají veškerá práva a povinnosti dítěte, které mělo s biologickou rodinou.

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
chybně uvedena odpověď - ANO	26	43
správně uvedena odpověď - NE	17	28
odpověď neuvedena - NEVÍM	18	29
Σ	61	100

Tabulka 16 Znalost pojmu osvojení

Uvedená charakteristika osvojení byla uvedena chybně. Osvojitelé totiž mohou být ve výjimečných také jednotlivci. Celkem 26 dotazovaných (43 %) nedokázalo institut osvojení charakterizovat správně, správně jej charakterizovalo pouze 17 respondentů (28 %), kteří zvolili odpověď ne. Zbývajících 18 dotazovaných (29 %) uvedlo, že odpověď neznají.

Dotazníková položka č. 14: Mezi hlavní znaky pěstounské péče bychom mohli zařadit: pěstoun není zákonným zástupcem; nemá k dítěti vyživovací povinnost; pěstounská péče končí zletilostí dítěte.

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
správně uvedena odpověď- ANO	25	41
chybně uvedena odpověď - NE	23	38
odpověď neuvedena - NEVÍM	13	21
Σ	61	100

Tabulka 17 Znalost pojmu pěstounská péče

Uvedená charakteristika pěstounské péče byla uvedena správně. Charakteristiku pěstounské péči dokázalo správně rozpoznat 25 respondentů (41 %). K chybnému rozhodnutí dospělo 23 respondentů (38 %), neodpovědělo celkem 13 respondentů (21 %).

Dotazníková položka č. 15: Jaká je v současné době výše odměny pěstouna za péči o jedno zdravé dítě?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
uvedeno správně - 8000 Kč	7	11
uvedeno chybně	15	25
neuvedeno - nevím	39	64
Σ	61	100

Tabulka 18 Výše odměny pěstouna

Správná odpověď na otázku č. 15 byla možnost 8000 Kč. Na danou otázku odpověděla 39 osob (64 %) tak, že odpověď neznají, 15 dotazovaných (25 %) označilo jednu ze špatně nabízených možností. Pouze 7 respondentů (11 %) bylo schopno uvést správnou odpověď.

Dílčí cíl č. 4

Zjistit, jaká životní situace by nejčastěji respondenty motivovala k přijetí dítěte do NRP?

K vyhodnocení dílčího cíle č. 4 sloužila položka dotazníku č. 16, u níž byl možný výběr více odpovědí současně.

Dotazníková položka č. 16: Pokud byste se rozhodl/a pro přijetí dítěte, z jakého důvodu by to bylo?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
neplodnost (vlastní či partnerova)	49	36
úmrtí vlastního potomka	13	10
poskytnutí zázemí opuštěnému dítěti	29	21
pomoc dítěti v příbuzenské linii	39	28
finanční odměna	7	5
Σ	137	100,00

Tabulka 19 Důvody pro přijetí dítěte do NRP

Jako nejčastější důvod byla označena ve 49 případech (36 %) neplodnost, ve 39 případech (28 %) pomoc dítěti v příbuzenské linii, ve 29 případech (21 %) se jednalo o poskytnutí zázemí opuštěnému dítěti, ve 13 případech (10 %) úmrtí vlastního potomka a pouze v 7 případech (5 %) byla jako hlavní důvod uvedena finanční odměna.

Dílčí cíl č. 5**Zjistit, jaký typ náhradní rodinné péče je mezi respondenty nejvíce upřednostňovaný.**

K zodpovězení tohoto cíle sloužila dotazníková položka č. 17.

Dotazníková položka č. 17: Jaký typ náhradní rodinné péče byste upřednostnil/a?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
osvojení	28	46
pěstounská péče individuální	7	12
pěstounská péče skupinová	0	-
poručenství	2	3
nejsem schopen posoudit	24	39
Σ	61	100

Tabulka 20 Upřednostňovaná forma NRP

Ze získaných odpovědí je zřejmé, že nejčastěji upřednostňovanou formou NRP je osvojení, které zvolila téměř polovina respondentů (46 %). Druhou nejčastěji volenou byla ve 24 případech (39 %) odpověď, že respondenti nejsou schopni posoudit, který typ NRP by zvolili, protože neznají jednotlivá specifika daných forem. Třetí nejčastější odpovědí, kterou zvolilo celkem 7 respondentů (12 %) byla volba pěstounské péče individuální. Nejméně častá, jen u 2 respondentů (3 %) zvolená, byla možnost poručenství.

Dílčí cíl č. 6**Zjistit, co by pro respondenty bylo největší překážkou při rozhodování o přijetí dítěte.**

K vyhodnocení tohoto cíle sloužila položka č. 18. Respondenti zde měli možnost výběru z předem stanovených odpovědí a také možnost doplnění vlastní odpovědi.

Dotazníková položka č. 18: Co by pro Vás bylo, při rozhodování o přijetí dítěte, největší překážkou?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
vlastní dítě/děti	15	25
názor partnera	18	29
finanční důvody	19	31
obavy z reakce okolí	4	7
jiný důvod	5	8
Σ	61	100

Tabulka 21 Překážky při přijetí dítěte

Pro celkem 19 respondentů (31 %) by byly největší překážkou při rozhodování finanční důvody, 18 respondentů (29 %) uvedlo jako největší překážku názor partnera a pro 15 respondentů (25 %) by byly největší překážkou vlastní potomci. Nejméně se vyskytujícími názory byly u 4 respondentů (7 %) reakce okolí a 5 respondentů (8 %) uvedlo důvod jiný.

Dílčí cíl č. 7

Zjistit, jaké jsou nejčastější požadavky respondentů na přijímané dítě.

K vyhodnocení tohoto cíle sloužily dotazníkové položky č. 19, č. 20, č. 21, č. 22.

19. Co by pro Vás bylo u přijímaného dítěte rozhodující?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
věk	16	26
etnikum dítěte	18	30
pohlaví	0	-
zdravotní stav	25	41
jiný důvod	2	3
Σ	61	100

Tabulka 22 Rozhodující faktory při přijetí dítěte

Pro 25 respondentů (41 %) by byl rozhodujícím prvkem zdravotní stav dítěte. Dalších 18 respondentů (30 %) uvedlo za rozhodující etnikum dítěte, 16 respondentů (26 %) věk dítěte a 2 dotazovaní (3 %) uvedlo důvod jiný.

Dotazníková položka č. 20: Jak staré by mělo být Vámi přijímané dítě?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
novorozeně	15	25
do 1 roku	19	31
do 3 let	16	26
do 6 let	3	5
do 12 let	1	2
na věku by mi nezáleželo	7	11
Σ	61	100

Tabulka 23 Věk přijímaného dítěte

Ze získaných výsledků jasně vyplývá, že nejvíce upřednostňovanou věkovou kategorií jsou děti do 1 roku věku (31 %), následují děti ve věku do 3 let (26 %), novorozenci (25 %), děti ve věku do 6 let (5 %) a děti ve věku do 12 let (2 %).

Dotazníková položka č. 21: Bylo by pro Vás překážkou přijmout do péče znevýhodněné dítě?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, chtěl/a bych pouze zdravé dítě	19	31
ne	3	5
nevím, záleželo by na míře znevýhodnění	39	64
Σ	61	100

Tabulka 24 Přijetí znevýhodněného dítěte

Celkem 39 respondentů (64 %) uvedlo jako svou odpověď na tuto otázku možnost, že neví, protože by záleželo na míře znevýhodnění. Dalších 19 respondentů (31 %) přiznává, že by preferovalo pouze zdravé dítě a 3 osoby (5 %) z celkového počtu respondentů uvádí, že by pro ně přijmout dítě znevýhodněné, nebylo překážkou.

Dotazníková položka č. 22: Bylo by pro Vás překážkou, přijmout dítě jiného etnika?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, chtěl/a bych výhradně dítě stejného etnika	27	44
ne	5	8
nevím, záleželo by na dalších faktorech (věk, pohlaví,...)	29	48
Σ	61	100

Tabulka 25 Přijetí dítěte jiného etnika

U otázky č. 22 se celkem 29 respondentů (48 %) vyjádřilo kladně k možnosti péče o dítě jiného etnika. Důležité by však pro ně byly také další faktory, mezi které bychom například mohli zařadit věk či pohlaví dítěte. Předpokládám však, že nejdůležitějším by bylo samotné etnikum dítěte. Druhou nejčastěji volenou odpovědí bylo poté ve 27 případech (44 %), že by respondenti upřednostňovali přijetí dítěte výhradně stejného etnika a 5 dotazovaných (8 %) by nemělo problém s přijetím dítěte jakéhokoliv jiného etnika.

Dílčí cíl č. 8**Zjistit, jak se respondenti staví k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery.**

Tento dílčí cíl byl ověřován otázkami č. 23 a č. 24 dotazníkového šetření.

Dotazníková položka č. 23: Měl by mít, dle Vašeho názoru, registrovaný pár možnost osvojit dítě?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, bez výhrad	25	41
ano, za přísnějších podmínek	16	26
ano, pokud by se jednalo o dítě jednoho z partnerů žijících ve spol. domácnosti	7	12
ne	11	18
jiný názor	2	3
Σ	61	100

Tabulka 26 Osvojení dítěte registrovanými partnery

Položka č. 23 se týkala názoru respondentů na možnost osvojení dítěte registrovanými partnery. Celkem 25 osob (41 %) uvedlo, že by bez výhrad souhlasili, 16 osob (26 %) by s touto možností souhlasili za přísnějších podmínek, 11 respondentů (18 %) tuto možnost odmítá a 7 respondentů (12 %) by tuto možnost povolilo pouze v případě, že by se jednalo o biologického potomka jednoho z partnerů, kteří žijí společně v jedné domácnosti. Celkem 2 z dotazovaných (3 %) poté vyjádřilo svůj názor odlišným způsobem.

Dotazníková položka č. 24: Jaké jsou důvody Vašeho odmítavého postoje k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery?

	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
je to nepřírozené, dítě potřebuje mužský i ženský vzor	10	48
není to v souladu s mou náboženskou vírou	0	-
vyšší riziko diskriminace, šikany a psychického nátlaku zvenčí	8	38
dítě by mohlo mít v dospělosti problém s navazováním vztahů	0	-
dítě by se samo mohlo stát homosexuálním	2	10
jiný důvod	1	4
Σ	21	100

Tabulka 27 Důvody pro zamítnutí osvojení dítěte registrovanými partnery

Celkem 10 respondentů (48 %) uvedlo, že jim tato možnost připadá nepřírozená a že považují za vhodné, aby dítě vyrůstalo v prostředí, kde bude mít jak mužský tak ženský vzor. Dalších 8 respondentů (38 %) uvedlo jako hlavní důvod obavy z možnosti diskriminace, šikany a psychického nátlaku zvenčí. Překvapujícím pro mne bylo, že 2 dotazovaní (10 %) také zvolili možnost, že by se dítě mohlo stát samo homosexuálním. Pouze 1 osoba (4 %) z celkového počtu 23 respondentů neuvedla svůj důvod pro toto rozhodnutí.

Druhá část výzkumu se zaměřila na verifikaci či falzifikaci stanovených statistických hypotéz. Bylo zde postupováno obdobně jako v části první. Potřebné údaje, které byly zjištěny v rámci dotazníkového šetření a již zaznamenány v rámci předchozí části do jednotlivých přehledových tabulek u každé z dotazníkových položek, byly zaneseny do kontingenčních tabulek. Následně pak došlo ke zpracování těchto údajů a ověřování stanovených hypotéz.

H1: *Předpokládám, že podíl respondentů upřednostňujících přerušení těhotenství v případě nechtěného těhotenství, bude vyšší u respondentů ve věku 18 - 25 než u respondentů ve věku 26 - 35 let.*

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost	(P-O) ² /O
18 - 25 let	25	16	5,063
26 - 35 let	7	16	5,053
Σ	32	32	10,126

Tabulka 28 Hypotéza č. 1

H0: *Podíl respondentů, kteří upřednostňují přerušení těhotenství v případě nechtěného těhotenství je u daných věkových kategorií stejný.*

HA: *Podíl respondentů, kteří upřednostňují přerušení těhotenství v případě nechtěného těhotenství je u daných věkových kategorií rozdílný.*

chi-kvadrát = 10,126

hladina významnosti = 0,05

počet stupňů volnosti = 1

kritická hodnota = 3,841

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota, proto přijímáme hypotézu alternativní - tzn. výsledky nelze vysvětlovat na základě náhody.

H2: Předpokládám, že podíl respondentů, kteří připouští možnost přijetí dítěte do NRP nebo již nad touto možností někdy uvažovali, bude vyšší u osob pocházejících z jiného rodinného prostředí než z rodin úplných.

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost	(P-O) ² /O
úplná rodina	23	16,5	2,561
jiné rodinné prostředí	10	16,5	2,561
Σ	33	33,0	5,122

Tabulka 29 Hypotéza č. 2

H0: Podíl respondentů, kteří připouští možnost přijetí dítěte do NRP nebo již nad touto možností někdy uvažovali, není ovlivněn rodinným prostředím, ve kterém sami vyrůstali.

HA: Podíl respondentů, kteří připouští možnost přijetí dítěte do NRP nebo již nad touto možností někdy uvažovali, je ovlivněn rodinným prostředím, ve kterém sami vyrůstali.

chí-kvadrát = 5,122

hladina významnosti = 0,05

počet stupňů volnosti = 1

kritická hodnota = 3,841

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota, proto přijímáme hypotézu alternativní - tzn. výsledky nelze vysvětlovat na základě náhody.

H3: Předpokládám, že podíl respondentů, kteří projevují pozitivní postoj k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery, bude vyšší u žen než mužů.

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost	(P-O) ² /O
ženy	41	24,5	11,112
muži	8	24,5	11,112
Σ	49	49,0	22,224

Tabulka 30 Hypotéza č. 3

H0: Podíl respondentů projevujících pozitivní postoj k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery je u žen i mužů stejný.

HA: Podíl respondentů projevujících pozitivní postoj k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery je u žen a mužů rozdílný.

chi-kvadrát = 22,224

hladina významnosti = 0,05

počet stupňů volnosti = 1

kritická hodnota = 3,841

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než kritická hodnota, proto přijímáme hypotézu alternativní - tzn. výsledky nelze vysvětlovat na základě náhody.

7.1 Shrnutí výsledků výzkumu

Cílem praktické části této bakalářské práce bylo zjistit, jaký je současný názor veřejnosti na otázky týkající se problematiky náhradní rodinné péče. Na dané otázky odpovídalo celkem 61 respondentů, z toho 47 žen a 14 mužů ve věkovém rozmezí 18 - 35 let. Získané odpovědi na jednotlivé otázky podávají poměrně ucelený přehled o postoji dotazovaných z generace v mladší dospělosti. Na základě získaných údajů lze konstatovat:

Hypotéza č. 1 se potvrdila. Z celkového počtu 40 respondentů ve věkové kategorii 18 - 25 let se pro možnost přerušování těhotenství vyslovilo 25 osob, což představuje 63 % dotazovaných. Naopak ve věkové kategorii se pro možnost přerušování těhotenství vyslovilo pouze 7 osob z celkového počtu 21 respondentů, což představuje 33 % dotazovaných.

Hypotéza č. 2 se potvrdila. Z celkového počtu 43 respondentů pocházejících z úplných rodin se k tvrzení, že připouštějí možnost volby náhradní rodinné péče nebo že již nad touto možností někdy uvažovali, vyjádřilo celkem 23 osob, což představuje 53 % dotazovaných z daného rodinného prostředí. Naopak z celkového počtu 16 respondentů pocházejících z jiného rodinného prostředí (než rodin úplných) se k tvrzení, že připouštějí možnost volby náhradní rodinné péče nebo že již nad touto možností někdy uvažovali, vyjádřilo celkem 9 osob, což představuje 56 % dotazovaných z daného rodinného prostředí.

Hypotéza č. 3 se potvrdila. Z celkového počtu 47 respondentek se pozitivně staví k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery celkem 41 osob, což představuje 87 % dotazovaných žen. Naopak z celkového počtu 14 respondentů se pozitivně staví k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery 8 osob, což představuje pouhých 57 % dotazovaných mužů.

Celá problematika NRP vyvstává z nezodpovědného přístupu osob k samotnému rodičovství. Z tohoto důvodu bylo také součástí dotazníkové šetření zjištění názoru respondentů na to, jakým způsobem by se zachovali v případě nechtěného těhotenství. Ze získaných výsledků vyplývá, že více než polovina respondentů (53 %) by tuto situaci řešila umělým přerušением těhotenství, tzv. interrupcí, která se stává čím dál častěji nejlehčím a dnes už i poměrně běžným řešením neplánovaného těhotenství. Toto zjištění koresponduje s průzkumem Centra pro výzkum veřejného mínění uskutečněného v květnu roku 2013, kdy se zhruba dvě třetiny Čechů vyjádřily, že souhlasí s tím, že ženy mají samy právo rozhodovat o tom, zda podstoupí interrupci.

Naprosto nepřekvapujícím zjištěním pro mne byla u respondentů preference náhradní rodinné péče před péčí ústavní. Tato varianta byla zvolena v rámci všech 61 dotazníků, tedy u celých 100 % respondentů. Zajímavým by však zajisté bylo zjistit, jaký důvod vedl respondenty k označení této možnosti. Při vyhodnocování otázky číslo 10, kde dotazovaní uváděli, zda již někdy uvažovali o možnosti náhradní rodinné péče, pro mne bylo překvapujícím zjištěním, že převážná většina respondentů, která již uvažovala o možnosti NRP nebo tuto možnost do budoucna nevyklučuje, byla ve věkovém rozhraní 18 - 25 let. Předpokládala bych, že k této možnosti se přikloní převážně osoby ze starší věkové kategorie.

Další otázky v rámci dotazníkového šetření poukázaly na velice nízkou informovanost respondentů o NRP. Sami dotazovaní uvádějí, že informovanost o NRP v České republice považují z 66 % za spíše nedostatečnou, přičemž žádný z respondentů neuvedl, že by ji považoval za dostatečnou. O tom svědčí i fakt, že pouze jeden z respondentů byl schopen uvést správně všechny 4 základní formy NRP, které u nás existují - tedy osvojení, pěstounskou péči, poručenství a péči jiné fyzické osoby než rodiče. Problém respondentům činily i otázky, kde měly označit, zda je uvedená charakteristiku osvojení a pěstounské péče správná či nikoliv. Hlavní znaky osvojení správně rozeznalo pouze 17 osob (28 %), špatnou odpověď uvedlo 26 osob (43 %) a 18 osob (29 %) uvedlo odpověď nevím. Předpokládám, že takto nízké množství správných odpovědí bylo způsobeno především tím, že se dotazovaní špatně domnívali, že osvojitelé mohou být pouze manželé. Ve skutečnosti však osvojitelem může být také ve výjimečných případech pouze jednatel. U rozeznání hlavních znaků pěstounské péče již byli dotazovaní úspěšnější. Správnou odpověď uvedlo 25 osob (41 %), špatnou 23 osob (38 %) a 13 osob (21 %) uvedlo odpověď nevím. Nejmenší četnost správných odpovědí však byla u otázky týkající se uvedení současné výše odměny pěstouna za

péči o jedno zdravé dítě. Dotazovaní měli na výběr z možnosti 4000 Kč, 6000 Kč, 8000 Kč a odpověď nevím. Celkem 39 dotazovaných (64 %) uvedlo právě možnost, že odpověď na danou otázku neznají. Pouze 7 respondentů (11 %) uvedlo správnou variantu. Nejedné straně se tímto opět potvrzuje velmi nízká informovanost dotazovaných o této problematice. Na straně druhé můžeme toto zjištění ve své podstatě vnímat i jako pozitivní, protože dotazovaní se nezajímají o pěstounskou péči jako o možný zdroj finančních příjmu.

Tato skutečnost se také potvrdila u otázky číslo 16, která zjišťovala, co by respondenty nejvíce motivovalo k přijetí dítěte do NRP. U této položky byl možný výběr více odpovědí a mezi tři nejfrekventovanější motivy patřila vlastní či partnerova neplodnost (36 %), pomoc dítěti v příbuzenské linii (28 %) a poskytnutí zázemí opuštěnému dítěti (21 %). Zmiňovaná finanční odměna byla zvolena pouze v 5 % odpovědí. Pokud se zaměříme na nejvíce upřednostňovaný typ náhradní rodinné péče, zjistíme, že nejčastěji volenou možností bylo z téměř 50 % osvojení, které je všeobecně i nejpreferovanější formou NRP v České republice. To je způsobeno skutečností, že osvojení neboli adopce je forma, která se svým charakterem nejvíce přibližuje "pravému rodičovství". U položky číslo 18 rozhodovaly dotazované osoby o tom, co by pro ně znamenalo největší překážku při rozhodování o přijetí dítěte. Mezi nejčastěji volené odpovědi patřily finanční důvody (31 %), názor partnera (29 %) a vlastní potomci (25 %). Co se týká nejčastějších požadavků respondentů na přijímané dítě, tak jako primární požadavek dotazovaní volili zdravotní stav dítěte, následně etnikum dítěte a věk dítěte. Žádný z respondentů nezvolil jako základní požadavek na dítě jeho pohlaví. Při vyhodnocování následujících položek došlo k potvrzení předpokladu, že nejvíce upřednostňované jsou skupiny dětí ve věku do 3 let. Překvapilo mne však, že převážná část respondentů připouští, že by byla ochotna přijmout do péče dítě s určitým typem znevýhodnění a za určitých okolností i jiného etnika. Zde však předpokládám, že nejproblematictější skupinou by byly děti romského původu.

Poslední dvě položky dotazníkové šetření byly poté zaměřeny na problematiku náhradního rodičovství u registrovaných partnerů. Bez naprostých výhrad souhlasilo s možností osvojení dítěte registrovanými partnery celkem 25 respondentů (41 %), 16 respondentů (26 %) by tuto možnost přijalo, ale za přísnějších podmínek a 7 respondentů (12%) pouze v případě, že by dítě bylo potomkem jednoho z partnerů žijících ve společné domácnosti. Absolutně tuto možnost odmítlo celkem 11 osob (18%), které byly převážně mužského pohlaví. Jejich odmítavý postoj k této možnosti pramení především z obav, že je tento stav pro dítě

nepřirozený, protože potřebuje mužský i ženský vzor. Další často se vyskytující obavou bylo zvýšené riziko diskriminace a v neposlední řadě se u dvou respondentů vyskytl velice překvapující názor, že by se samo dítě mohlo stát také homosexuálním. Jeden z respondentů také vyjádřil zajímavou myšlenku, že se jedná o individuální záležitost, která je však mnohdy lepší nežli péče ústavní. Touto problematikou se již dlouhou dobu zabývá množství institucí a odborníků. K tomuto tématu se např. vyjádřil i český psycholog Jeroným Klimeš, který uvádí, že homosexuálové *"jsou výrazně nehomogenní, značně uzavřená minorita. Někteří sice opravdu dosahují oné plné psychické a sociální pohody, ale obecně platí, že homosexuálové mívají ve své minulosti mnohem větší procento zneužití a týrání než ostatní populace. S týráním a zneužíváním v dětství jde samozřejmě i větší pravděpodobnost opakování těchto vzorců v jejich životě s případnými svěřenými dětmi. Bohužel je i větší pravděpodobnost doprovodných sexuálních úchylek."* (Klimeš, © 2012)

7.2 Navrhovaná opatření a diskuse

V rámci provedeného výzkumu byla zjištěna malá informovanost veřejnosti o problematice náhradní rodinné péče, z níž lze i vyvozovat nízký počet zájemců o NRP. Domnívám se, že by následující doporučení mohla pomoci přispět ke zkvalitnění povědomí laické veřejnosti o problematice náhradní rodinné péče v České republice a možnému zvýšení zájmu osob k přijímání dětí do náhradní rodinné péče. K návrhům patří zejména pravidelné organizování přednášek, seminářů a besed za účelem zvýšení informovanosti o oblasti NRP. Možným důsledkem by bylo především zvýšení zájmu veřejnosti a jejího aktivního podílení se či podpory této oblasti. K tomuto by mohla také dopomoci častější spolupráce institucí a odborníků věnujících se této problematice s médii nejrůznějšího typu, ať už například prostřednictvím novinových článků či spotů v rámci rozhlasového a televizního vysílání. Avšak chápu, že tato možnost je pro množství těchto institucí, vzhledem k tomu, že jsou z větší části neziskové, nedostupná.

V rámci celostátního měřítka by bylo možným řešením celkové zefektivnění pomoci ohroženým rodinám, vytvoření rozsáhlejších preventivních opatření, rozšíření rozsahu a kvality služeb pro náhradní rodiny či omezení výkonu ústavní výchovy a zaměření se na rozšíření a zkvalitnění služeb pěstounské péče.

V roce 2010 byla pěti neziskovými organizacemi založena Iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče, jejichž hlavní iniciativou je aktivní podpora reformy sociálně-právní ochrany

děti. K zakládajícím členům patří Asociace náhradních rodin ČR, občanské sdružení Amalthea, občanské sdružení rozum a cit, Nadační fond J&T a Sdružení pěstounských rodin. V roce 2011 spustili informační kampaň pod názvem Odsouzeni.cz, jejíž hlavním cílem bylo upozornit veřejnost na nedostatky v péči o ohrožené děti a upozornit na nutnost posílení náhradní rodinné péče na úkor výchovy ústavní. Činnost v rámci této problematiky byla ukončena přijetím novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. V současnosti se však Iniciativa aktivně věnuje vyhledávání náhradních rodičů pro děti umístěné v ústavech. (Wikipedia, 2010)

Od ledna 2013 probíhá také na území ČR výzkum zaměřený nejen na vnímání náhradní rodinné péče, ale i na konkrétní zkušenosti přímých účastníků celého průběhu zprostředkování NRP. Hlavní důraz je kladen na osobní zkušenosti aktérů NRP (od období příprav přes adaptaci až po osamostatnění dítěte) a na spokojenost se službami, kterých se jim v průběhu celého tohoto období dostávalo. Tento průzkum také probíhal již od roku 2011 i v některých dalších evropských zemích a z něhož jsou již také známé výsledky, které byly zveřejněny na celostátní konferenci, která se konala dne 5. prosince 2013. Získané výsledky byly také shrnuty výzkumným týmem (v čele s profesorkou Vědunou Bubleovou) v monografii pod názvem Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku. (Středisko náhradní rodinné péče, © 2013)

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo podat komplexní a ucelený přehled o jednotlivých typech náhradní rodinné péče existujících v České republice a současně také zmapovat informovanost současné generace v období mladší dospělosti o oblasti náhradní rodinné péče a poznat jejich názory na některé otázky v rámci této problematiky.

Teoretická část práce je rozdělena na pět kapitol, které jsou věnovány tématům souvisejícím s oblastí náhradní rodinné péče. První kapitola definuje a vysvětluje pojem rodina, zaměřuje se na historický vývoj této instituce, její funkce a význam pro dítě. Druhá kapitola se snaží alespoň okrajově charakterizovat oblast ústavní péče jako součást systému náhradní péče v České republice. Jsou zde rozebrány jednotlivé druhy zařízení a jejich působení na děti v nich pobývajících. Třetí kapitola se již věnuje samotné problematice náhradní rodinné péče. Je zde mimo jiné ve stručnosti uveden její historický vývoj a jednotlivé formy NRP, mezi které řadíme svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, osvojení, pěstounskou péči a poručenství. Čtvrtá kapitola popisuje proces zprostředkování náhradní rodinné péče od období příprav až po samotné přijetí dítěte do rodiny.

V praktické části práce byla pomocí dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo celkem 61 respondentů, zjišťována informovanost a názory současné generace v období mladší dospělosti o oblasti NRP. Zajímalo mne především, jaký je celkový vztah respondentů k této problematice, zda znají základní rozdíly mezi jednotlivými formami NRP, jaká je jejich ochota k přijetí dítěte a jaké by v tom případě byly jejich požadavky či překážky rozhodující o zamítnutí této možnosti. Dále jsem se také zaměřila na jejich názory týkající se problematiky nechtěného těhotenství a náhradního rodičovství registrovanými partnery. Výsledky tohoto šetření byly shromážděny v jednotlivých kapitolách praktické části. V závěru práce byla také stanovena navrhovaná opatření pro praxi, která plynula z informací a poznatků získaných při zpracování této práce.

Úplným závěrem by ráda dodala, že je třeba, aby se současná společnost začala stavět zodpovědněji k otázkám rodičovství. Lidé si musí uvědomit, že děti nejsou věcí, kterou lze odložit a zanechat bez povšimnutí. Výchova dítěte je celoživotním posláním, které není možno brát na lehkou váhu, protože děti jsou tím, co bude jednou tvořit budoucnost celé naší společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: FFUK, 2005. ISBN 9978-7178-578-4.
- [2] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-7315-185-0.
- [3] GRECMANOVÁ, Helena. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 2003. ISBN 80-85783-24-X.
- [4] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [5] JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7178-535-0.
- [6] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2 vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- [7] LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-2461-983-5.
- [8] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíce potřebují*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2.
- [9] MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 2 vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-85282-83-6.
- [10] MATĚJČEK, Zdeněk. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- [11] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 90-7169-897-0.
- [12] MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- [13] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

- [14] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-87-8.
- [15] NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠKOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE, 2004. ISBN 80-86131-56.
- [16] PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.
- [17] PROŠKOVÁ, Denisa. *Šťěstí, neštěstí, láska, pěstounství*. Praha: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-164-4.
- [18] PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-71-787-728.
- [19] PURVIS, K. B., D. R. CROSS a W. L. SUNSHINE. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-0-07-147500-6.
- [20] SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249.
- [21] SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Překlad: ŠTECH, S. a ŠAŠKOVÁ, L. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-71-78-249-1.
- [22] ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní rodinné výchovy*. 2. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [23] ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.
- [24] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- [25] VÁVROVÁ, A., P. POKORNÁ a J. FRANTÍKOVÁ. *Příprava pro budoucí náhradní rodiče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-16-6.
- [26] ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

PERIODIKA:

- [27] NIKODÝM, Jiří. Novela zákona o rodině č. 91/1998. *Bulletin advokacie*. 1998, č. 8. ISSN 1210-6348.
- [28] HORTOVÁ, Milka. Cesty k pravému rodičovství. *Sociální práce*. 2003, č. 2. ISSN 1213-624
- [29] ŠULOVÁ, Lenka. Rodina funkční a dysfunkční. *Právo a rodina*. 2006, č. 8(1). ISSN 1212-866X.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- [30] KLIMEŠ, Jeroným. *Mají homosexuální páry osvojovat děti?* www.brejle.net [online]. © 2012 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://www.brejle.net/svet-kolem-me/maji-homosexualni-pary-osvojovat-deti/>
- [31] FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ. *Klokánek - rodinná alternativa rodinné péče*. www.fod.cz [online]. © 2012 - 2014 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/nase-cinnost/klokank>
- [32] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. www.mpsv.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>
- [33] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí*. www.mpsv.cz [online]. 2011-2014 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>
- [34] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Vybrané statistické údaje o výkonu sociálně-právní ochrany dětí*. www.mpsv.cz [online]. 2009 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7312/Vybrane_udaje.pdf
- [35] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Statistická ročenka školství 2012/2013 - výkonové ukazatele*. www.msmt.cz [online]. © 2013 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>
- [36] ROZUM A CIT. *Náhradní rodinná péče*. www.rozumacit.cz [online]. © 2014 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.rozumacit.cz/nahradni-rodinna-pece>

- [37] STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Výzkum dobré praxe*. www.nahradnirodina.cz [online]. © 2013 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/vyzkum_dobre_praxe
- [38] ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Mezinárodní osvojení*. www.umpod.cz [online]. © 2009-2014 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/>
- [39] WIKIPEDIA. *Iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče*. www.wikipedia.org [online]. 2010 [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Iniciativa_za_rozvoj_n%C3%A1hradn%C3%AD_rodinn%C3%A9_p%C3%A9%C4%8De

ZÁKONY A LEGISLATIVNÍ ZDROJE:

- [40] ČESKO. Zákon č. 2 ze dne 16. prosince 1992, Úmluva základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 1. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>
- [41] ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995, Zákon o státní sociální podpoře. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>
- [42] ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 09. prosince 1999, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>
- [43] ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 05. února 2002, Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>
- [44] ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	A podobně
ČR	Česká republika
DD	Dětský domov
DD se školou	Dětský domov se školou
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgány sociálně-právní ochrany dětí
OZ	Občanský zákoník
PP	Pěstounská péče
PPPD	Pěstounská péče na přechodnou dobu
tzv.	Takzvaný
ÚODSMO	Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
Úřad	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
ZOSPOD	Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy 2012/2013.....</i>	21
<i>Tabulka 2 Vývoj počtu dětí ve vybraných formách NRP v ČR .....</i>	24
<i>Tabulka 3 Vývoj pěstounské péče v letech 1999-2006.....</i>	30
<i>Tabulka 4 Pohlaví respondentů .....</i>	43
<i>Tabulka 5 Dosažené vzdělání .....</i>	43
<i>Tabulka 6 Věk respondentů.....</i>	44
<i>Tabulka 7 Rodinný stav.....</i>	44
<i>Tabulka 8 Názory respondentů na řešení problematiky nechtěného těhotenství.....</i>	44
<i>Tabulka 9 Rodinné prostředí respondentů.....</i>	45
<i>Tabulka 10 Počet sourozenců .....</i>	45
<i>Tabulka 11 Péče o odložené děti .....</i>	45
<i>Tabulka 12 Názor na problematiku NRP.....</i>	46
<i>Tabulka 13 Úvahy respondentů o NRP.....</i>	46
<i>Tabulka 14 Názor na informovanost o NRP.....</i>	47
<i>Tabulka 15 Jaké formy NRP znáte? .....</i>	47
<i>Tabulka 16 Znalost pojmu osvojení .....</i>	48
<i>Tabulka 17 Znalost pojmu pěstounská péče .....</i>	48
<i>Tabulka 18 Výše odměny pěstouna .....</i>	49
<i>Tabulka 19 Důvody pro přijetí dítěte do NRP .....</i>	49
<i>Tabulka 20 Upřednostňovaná forma NRP.....</i>	50
<i>Tabulka 21 Překážky při přijetí dítěte .....</i>	50
<i>Tabulka 22 Rozhodující faktory při přijetí dítěte.....</i>	51
<i>Tabulka 23 Věk přijímaného dítěte .....</i>	51
<i>Tabulka 24 Přijetí znevýhodněného dítěte .....</i>	52
<i>Tabulka 25 Přijetí dítěte jiného etnika .....</i>	52
<i>Tabulka 26 Osvojení dítěte registrovanými partnery .....</i>	53
<i>Tabulka 27 Důvody pro zamítnutí osvojení dítěte registrovanými partnery .....</i>	53
<i>Tabulka 28 Hypotéza č. 1 .....</i>	54
<i>Tabulka 29 Hypotéza č. 2 .....</i>	55
<i>Tabulka 30 Hypotéza č. 3 .....</i>	55

SEZNAM PŘÍLOH

P I   DOTAZNÍK

P II   ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Náhradní rodinná péče jako alternativa rodiny

1 Pohlaví?

- žena
- muž

2 Dosažené vzdělání?

- základní
- vyučen/a
- středoškolské
- vyšší odborné
- vysokoškolské

3 Věk?

- 18 - 25 let
- 26 - 35 let
- 36 - 45 let
- 46 - 55 let
- 56 - 65 let
- 66 a více let

4 Váš současný rodinný stav?

- svobodný/á
- zadaný/á
- ženatý/vdaná

5 V případě nechtěného těhotenství považují za nevhodnější řešení:

- přerušení těhotenství (interrupce)
- odložení dítěte do baby boxu
- ponechání si dítěte

6 V jakém rodinném prostředí jste vyrůstal/a?

- úplná rodina
- neúplná rodina
- náhradní péče

7 Počet sourozenců:

8 Jaká forma péče o odložené děti je, dle Vašeho názoru, vhodnější pro jejich vývoj?

- ústavní péče
- náhradní rodinná péče

9 Jaký je Váš názor na problematiku náhradní rodinné péče?

- pozitivní
- spíše pozitivní
- spíše negativní
- negativní

10 Uvažoval/a jste již někdy o možnosti náhradní rodinné péče?

- ano
- ne
- zatím ne, ale tuto možnost zcela nevylučuji

11 Považujete informovanost o náhradní rodinné péči v ČR za dostatečnou?

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne

12 Uveďte, které formy náhradní rodinné péče znáte:

13 Mezi hlavní znaky osvojení bychom mohli zařadit: osvojiteli mohou být pouze manželé; jsou zapsáni v rodném listě dítěte; osvojením zanikají veškerá práva a povinnosti dítěte, které mělo s biologickou rodinou

- ano
- ne
- nevím

14 Mezi hlavními znaky pěstounské péče bychom mohli zařadit: pěstoun není zákonným zástupcem; nemá k dítěti vyživovací povinnost; pěstounská péče končí zletilostí dítěte

- ano
- ne
- nevím

15 Jaká je v současné době výše odměny pěstouna za péči o jedno zdravé dítě?

- 4000 Kč
- 6000 Kč
- 8000 Kč
- nevím

16 Pokud byste se rozhodl/a pro přijetí dítě, z jakého důvodu by to bylo? (možno vybrat více odpovědí)

- neplodnost (vlastní či partnerova)
- úmrtí vlastního potomka
- poskytnutí zázemí opuštěnému dítěti
- pomoc dítěti v příbuzenské linii
- dospělost vlastních potomků a jejich odchod z domova
- finanční odměna

17 Jaký typ náhradní rodinné péče byste upřednostnil/a?

- osvojení
- pěstounská péče individuální
- pěstounská péče skupinová (SOS vesničky)
- poručenství, opatrovnictví
- nejsem schopen/schopna posoudit, neznám přesná specifika jednotlivých forem péče

18 Co by pro Vás bylo, při rozhodování o přijetí dítěte, největší překážkou?

- vlastní dítě/děti
- názor partnera
- finanční důvody
- obavy z reakce okolí
- jiný důvod, uveďte:

19 Co by pro Vás bylo u přijímaného dítěte rozhodující?

- věk
- etnikum dítěte
- pohlaví
- zdravotní stav
- jiný důvod, uveďte:

20 Jak staré by mělo být Vámi přijímané dítě?

- novorozeně
- do 1 roku
- do 3 let
- do 6 let
- do 12 let
- na věku by mi nezáleželo

21 Bylo by pro Vás překážkou přijmout do péče znevýhodněné dítě?

- ano, chtěl/a bych pouze zdravé dítě
- ne

- nevím, záleželo by na míře znevýhodnění

22 Bylo by pro Vás překážkou přijmout dítě jiného etnika?

- ano, chtěl/a bych výhradně dítě stejného etnika
 ne
 nevím, záleželo by na dalších faktorech (věk, pohlaví,...)

23 Měl by mít, dle Vašeho názoru, registrovaný pár možnost společně osvojit dítě?

- ano, bez výhrad
 ano, za přísnějších podmínek
 ano, pokud by se jednalo o dítě jednoho z partnerů žijících ve společné domácnosti
 ne
 jiný názor, uveďte:

24 Jaké jsou důvody Vašeho odmítavého postoje k možnosti osvojení dítěte registrovanými partnery? (zodpovězte pouze v případě předchozí záporné odpovědi)

- je to nepřirozené, dítě potřebuje mužský i ženský vzor
 není to v souladu s mou náboženskou vírou
 vyšší riziko diskriminace, šikany a psychického nátlaku zvenčí
 dítě by mohlo mít v dospělosti problém s navazováním vztahů
 dítě by se samo mohlo stát homosexuálním
 jiný důvod, uveďte:

PŘÍLOHA P II: ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ

Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli, pěstouny pěstouny na přechodnou dobu*

Žadatelka – jméno a příjmení:

Datum narození:
Místo trvalého pobytu:
Cizinec – adresa pobytu:
Rodinný stav:
Tel. kontakt:
E-mail:

Žadatel – jméno a příjmení:

Datum narození:
Místo trvalého pobytu:
Cizinec – adresa pobytu:
Rodinný stav:
Tel. kontakt:
E-mail:

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu*, v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

V případě osvojení, pokud krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů, souhlasím – nesouhlasím* s tím, aby tato žádost byla postoupena Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za účelem zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny.

Žádám výlučně o osvojení z ciziny: ANO – NE*

Souhlasím s tím, že orgány sociálně právní ochrany dětí, podílející se na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče, jsou oprávněny zajišťovat další potřebné údaje zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné rodinné prostředí, a dále jsou oprávněny kdykoliv zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

Dávám souhlas s uchováním a zpracováním osobních údajů a fotokopii osobních dokladů všemi orgány sociálně-právní ochrany, které se budou podílet na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče (v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění a zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, v platném znění).

Souhlasím s účastí na odborné přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

V.....dne .....

.....

podpis žadatelky

.....

podpis žadatele

nehodící se škrtněte